T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FAHREDDİN RAZİ'NİN AMMA CÜZÜ TEFSİRİNDE SEMANTİK OLGULAR

MUKHAMMADYUSUF SHARIPOV

Danışman
Dr. öğr. Üyesi Ihab Saıd Ibrahim İBRAHİM

KASTAMONU –2018

TEZ ONAYI

Adı SOYADI tarafından hazırlanan " **FAHREDDİN RAZİ'NİN AMMA CÜZÜ TEFSİRİNDE SEMANTİK OLGULAR**" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve **oy birliği** ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Anabilim Dalı**'nda **YÜKSEK LİSANS** olarak kabul edilmiştir.

Danışman	Dr. Öğr.Üyesi İHAB SAID İBRAHİM İBRAHİM KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
Jüri Üyesi	Dr. Öğr.Üyesi Soaad Ahmed Aly SHOLAK KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
Jüri Üyesi	Dr. Öğr.Üyesi Hany İsmatel Mohamed RAMADAN GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

13./.8./.2018

Enstitü Müdürü PROF. DR. CEVDET YAKUPOĞLU

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

MUKHAMMADYUSUF SHARIPOV

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Fahreddin Razi'nin Amme Cüzü Tefsirinde Dilsel Olgular

MUKHAMMADYUSUF SHARIPOV

Kastamonu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Ihab Saıd Ibrahım IBRAHIM

Kuran-ı Kerim'in lafızlarının tevili ve manaları, arapların lehçe farklılıklarından dolayı farklılık arzeder. . Kaynak itibari ile Kuran tefsiri ikiye ayrılır; biri rey, diğeri ise me'sur tefsirdir. Mefatihul Gayb sahibi Şeyhul İslam Fahrettin Razi rey tefsirine itimat etmiştir, Razi,Müfessirlerin bakış açısı farklılıklarını birleştirmeyi tercih etmiş ve ilgili konu ile alakalı kendi bakış açısını, görüşünü belirtmiştir. Öngörülerinde de genelde isabetli olduğuna şahit oluyoruz..

Buradan hareketle Fahrettin Razi'nin Et-tefsir El-Kebir 'indeki delaletlerin zahiri ve özellikle de amme cüzünü seçtim. Ve konunun başlığını da "Fahredd
İn Razinin amme cüzü tefsirinden dilsel olgular.
Aşağıda ki şekliyle fasıllara ayırarak, ilgili kaynak ve revaranslara başvurarak konuyu inceledim.

I. bölüm; Eş anlamlılar. Fahrettin Razi bu konu da;bir şeye delalet eden farklı müfret lafızlardır der.
II. bölüm; Eş sesli lafızlar Fahreddin Razi şu şekilde tarif etmiştir: iki veya daha fazla farklı hakikatı anlatmak amacıyla konan tek kelimedir.
III. bölüm:Zıtlar Bir kelimenin, karşılıklı iki manaya veya iki zıt manaya işaret etmesidir.
IV. bölüm; Muarreb Arapçaya başka dillerden geçerek arapçalaşan kelimelerdir.
V. bölüm; Musahebe Bir kelimenin başka kelime ile beraber gelerek yeni bir mana ortaya çıkmasıdır ki her dilde rasltanan bir durumdur.
VI. bölüm ; Eşlik eden delaletler

Anahtar Kelimeler: Razi - Tevil- Mefatihul Gayb- dil

2018, sayfa 74

Bilim Kodu :

ABSTRACT

MSc.

Linguistic phenomena in the Interpretation amma of Fahreddin Razin

MUKHAMMADYUSUF SHARIPOV

University of Kastamonu

Institute for Social Science

Department of Basic Islamic Studies

Supervisor: DR. IHAB SAID IBRAHIM IBRAHIM

The language , interpretation and meanings of the words in the Holy Qur'an differ due to the different dialect of the Arabs. The Qur'anic tafsir (commentary) is divided into two parts; one is rey, the other is me'sur tafsir. Author of Mefatihul Gayb-i Sheykhul Islam (Master of İslam) Fahrettin Razi rely on rey commentary, Razi preferred to unite the differences of viewpoints of the commentators and expressed his viewpoint related to the subject concerned. We are witnessing that the predictions are generally accurate. İn that context, i have chosen Fahrettin Razi's Et-tafsir Al-Kebir 's visibility of evidences and especially the public (amme) of the chapters/parts. I divided the chapters as follows and applied them to the related sources and references. First chapter; Synonymous. Fahrettin Razi says that there are different kinds of evidences that portray this issue. The second chapter; Similarly spoken words. Fahreddin Razi described it as: the only word that is used to describe two or more different truths. Third chapter: Antonyms. A sign of opposing the meanings of a word. Chapter Four; Muarreb. It is the Arabic language that derives through other languages. Chapter Five; Musahebe. It is a situation in which a word comes together with another word to reveal a new meaning, which is a situation that is seen on both languages. Chapter Six; Accompanying evidences.

Key Words: Razi- Meanings- Mefatihul Gayb-i- language

2018, pages 74

Science Code

TEŞEKKÜR

Çalışmamızın tamamlanmasında hepsinin ismini zikredemediğim pek çok kişinin katkısı olmuştur. Beni böyle bir çalışma yapmaya teşvik eden, çalışmamın her safhasında destek ve yardımlarını esirgemeyen Hocam Dr. Ihab Saıd Ibrahim İBRAHİM'a; teşekkür ederim..

MUKHAMMADYUSUF SHARIPOV

Kastamonu, 2018

ÖNSÖZ:

Kuranı Kerim Allah'ın kitabı olup, Peygamber Efendimize (sallalahu aleyhi ve sellem) kendi kavminin dilinde indirilmiştir. Müslümanlar Kuran-ı Kerim'e gösterilmesi gereken tüm itinayı gösterdiler. Başlangıç olarak ezberlediler, sonra tefsirini ve tevilini, zahirinin delalet ettiği yerleri ince bir işçilik ile belirlediler. Bu yüzden azımsanmayacak sayıdaki müfessirler, lafızların muhtelif delaletlerini belirlemede, üsluplar arasındaki farklılıklarda, muhtelif zahir vukuflarda karşı karşıya gelmişlerdir. Tefsir kitapları arttı ve yöntemleri çeşitlilik gösterdi. Hepsi de tek kaynak olan Kuranı Kerim'in üslubuna, lafızların delaletine ve dil çalışmalarına özen gösterdiler. Ama buna rağmen tefsirler tek bir şekil üzere olmadılar. Tefsirlerin çok çeşitli olarak ortaya çıkmasının nedeni, kimi müfessirlerin faydalandıkları kaynak itibariyle değişiklik göstermesi, kimi müfessirlerin tefsirlerinde icazı yani kısa ve öz anlatım metodunu tercih etmesi, kimi müfessirlerin de uzun uzun, genişçe ayrıntılı olarak ele alması veya bir diğerinin genel ve özel olarak değerlendirmesinden dolayıdır. Çünkü Kuran lafızlarının tevili ve üslupları Arapların dil farklılıkları olmasından dolayı farklılık gösterir. Kaynak itibari ile Kuran tefsiri ikiye ayrılır; biri rey, diğeri ise me'sur tefsirdir. Mefatihul Gayb sahibi Şeyhul İslam Fahrettin Razi rey tefsirine itimat etmiş, görüşlerin arasını cem etmiş, kendi reyi ve çıkarsınımlarında başarılı olmuş en meşhur tefsircilerdendir.

Buradan yola çıkarak Fahrettin Razi'nin Et-tefsir El-Kebir 'indeki delaletlerin zahiri ve özellikle de amme cüzünü seçtim. Ve konunun başlığını da "FAHREDDİN RAZİ'NİN AMME CÜZÜ TEFSİRİNDE DİLSEL OLGULAR" koydum.

Konunun seçilme sebebi;

1-Et-tefsir El-Kebir'in tarifi ve diğer tefsirlere nazaran önemi

2- Fahrettin Razi'nin geniş çaplı Mefatihul Gayb adlı kitabında amme cüzündeki zahir delaletlere vakıf olması

3-Lafızların delaleti açısından Kuran'ın icazını (benzerinin getirilememesi) ortaya koyma, Amme cüzünde eş, zıt ve ortak anlamlı lafızlar gibi üslubun çeşitliliği ve özellikle bu cüzün icaz yani kısa ve öz olması açısından bolca bulunması.

Araştırma metodu;

Araştırmanın yöntemi, zahir, delalete vukuf ve tahliline uygunluğundan "vasıf tahlili" üzerine dayanacaktır.

Bu alanda daha önce yapılan çalışmalar;

1-Tefsir ve Ulumul Kuran alanında yüksek lisans bitirmek için yapılan; İmam Fahrettin Razi'nin Et-tefsir El-kebir *(Mefatihul Gayb*) kitabından Enfal suresinden başlanıp Hud suresinin sonuna kadar (vasıf tahlilli çalışması). Hazırlayan; Abdu İlah Ali Ahmet En-neşmi, Danışman; Dr. Yusuf Sabun Deheb Muhammed, Sudan Ulumul Kuran İslami Üniversitesi, Yüksek Lisans Fakültesi, Tefsir ve Ulumul Kur'an Bölümü 2015

2- Razi Tefsirinde Nahiv Tahlilli Esasları; Arap Dili ve Edebiyatı alanında yüksek lisans sahibi olmak için takdim edilmiş müzekkere, Arap Dili İlimleri alanı, Hazırlayan; Abdulhalim Sagir, Danışman; Dr. Elemin Melavi, Muhammed HAYDAR Üniversitesi, Edebiyat ve Diller Fakültesi, Arap Dili Edebiyatı Bölümü 2015

3-İmam Razinin İlmi Tefsiri, Kuran'ın baştan ortasına kadar "*Mefatihul Gayb*"da Karşılaştırmalı Tahlil Çalışması, yabancı dil İslami eğitim alanında yüksek lisans sahibi olmak için takdim edilmiş araştırma, Hazırlayan; Mustafa İbrahim Hüseyin Ruslan, Danışman; Dr. Muhammed Muhammed Ebu Leyla, Dr. Kemal Beriki Abdusselam, El Ezher Üniversitesi, Tercüme ve Diller Fakültesi, yüksek lisans bölümü 2015

4-Fahrettin RAZİn'in Felsefi düşüncesi ve Kelamcıları ve Felsefecileri Eleştirmesi, felsefedeki devlet anlayışı doktora tezi, hazırlayan; Erraşit Kukam, Danışman, Abdulhamit Hattab, Cezayir Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Felsefe Bölümü 2005

5-Fahrettin Razi'nin Yahudi Akidelerine Karşı Pozisyonu, Çağdaş mezhep ve akideler alanında yüksek lisans tamamlama tezi, Hazırlayan; Tevfik Abdullah Ebu Naim, Danışman; Dr. Salih Hüseyin Süleyman Errakb, Gazze İslami Üniversitesi, Din Usulleri Fakültesi, çağdaş mezhep ve akideler, 2015

6-et-Tefsir el-Kebir'de isimler ve ahkam Konularında Razi'nin pozisyonu, Ehli sünnet ve l-cemeat akidesi ışığında eleştirisel çalışma, akide alanında yüksek lisans elde etme tezi, Hazırlayan; İlaf binti Yahya İmam, Danışman; Dr. Yahya bin Muhammed bin Rabi, Ummul Kura Üniversitesi, Dava ve Usuluddin Fakültesi, Akide Bölümü, 2011

7- et-Tefsir el-Kebir'de Kaza ve Kader konularında Razi'nin Pozisyonu, Ehli Sünnet ve elcemeat akidesi ışığında eleştirisel çalışma, akide alanında yüksek lisans elde etme tezi, Hazırlayan; Enfal binti Yahya İmam, Danışman; Dr. Yahya bin Muhammed b. Rabi, Ummul Kura Üniversitesi, Dava ve Usuluddin Fakültesi, Akide Bölümü, 2011

Araştırma Terminolojisi;

-**Eş anlamlılar;** (teradüf- müteradif) aynı şeye delalet eden lafızlardır.
-sesteş (Ortak lafızlar); farklı iki manaya delalet eden tek lafızdır.
-Zıtlar; iki zıt manaya gelen lafızlardır.

-Mugrap; yabancı sözcüklerin hüccet olarak verildiği, cahiliye insanının konuştuğu şeydir.

-**Terimsel Tabir**; genel olarak bir kelimenin diğer kelime ile özdeşleşerek gelmesidir.

-**Terim tabiri;** kelimelerin topluluğuyla delaleti oluşan, tekil ve birleşikleri olan, sözlükteki delaletten farklı olan, kelime topluluğudur.

-Musahib (Eşlik eden delaletler); genel olarak bir kelimenin diğer bir kelimeye eşlik ederek gelmesi halidir.

Bu araştırma 6 bölümden oluşmaktadır. Başında mukaddime ve giriş, sonuç ve bu çalışmada ulaşılan önemli özet bilgi.

Mukaddime; konunun önemi ve seçim sebebi, çalışmada izlenilen metot.

Giriş;

Giriş iki bölümden oluşuyor. **Birincisi**; I. Fahrettin Razi bibliyografyasi II. Mefatihul Gayb adlı eserin tanıtımı.

İkincisi ise; delalet ve zahir delalet çalışması

I. Eş anlamlılar (Teradüf)
II. sesteş - Ortak Lafızlar
III. Karşıtlar -zıtlar
IV. Muarreb (arap(ça)laşma
V. Musahebe
VI. Eşlik eden delaletler

Sonuç

Kaynakça

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI II

TAAHHÜTNAME III

ÖZET IV

ABSTRACT V

TEŞEKKÜR VI

ÖNSÖZ: I

İÇİNDEKİLER V

1. Giriş 1

1.1. Fahrettin Razi ve tefsiri 1

1.1.1. Fahrettin Razi'nin nesebi; 1

1.1.2. Doğumu; 1

1.1.3. Neşeti ve Dönemi; 1

1.1.4. Eserleri; 2

1.2. Ettefsir El Kebir "Mefatih El Gayb" 2

1.3. Delalet ve Delalet Meseleleri 4

I. Bölüm 6

1.1. Eş anlamlılar (Teradüf) 6

1.2. Tefsir El Kebir baz alınarak Fahrettin Razi'nin "Amme cüzünde" yer verdiği teradüfler (eş anlamlılar) 10

2. Bölüm Eş sesli (Sesteş) kelimeler 14

2.1. Sesteş kelimelerin sözlük ve ıstılahi manası 14

.2.2 Fahreddin Razi'nin Tefsiru l-Kebirinde geçen amme cüzündeki sesteş kelimeler. 20

3. Bölüm ZITLAR 25

3.1. Zıtların sözlük ve ıstılahi manası 25

3.2. Fahreddin er-Razi'nin Tefsirul Kebirinde ki amme cüzünde bulunan zıtlar meselesi 30

4. BÖLÜM (Muarreb) Arap(ça)laştırma 33

4.1. Muarrebin sözlük ve ıstılahi manası 33

4.2. Fahreddin Razi'nin Tefsiru-l Kebirine göre amme cüzündeki muareb kelimeler 38

5. BÖLÜM el-Musahabetü l-Lafzıyye 41

5.1. El-musahabetü l-lafzıyye'nin sözlük ve ıstılahi manası 41

5.2. Fahrurrazinin tefsirul kebirinde ki amme cüzünde geçen lafzi musahebeler 45

Kaynakça 52

1. Giriş

1.1. Fahrettin Razi ve tefsiri

1.1.1. Fahrettin Razi'nin nesebi;

Adı Muhammed bin Ömer bin Elhüseyin bin Elhasen bin Ali Etteymi Elbekri Ettaberi. Aslen Taberili[1] olup Razi'de doğmuştur. Döneminin nadide şahsiyetlerden biridir. Kelam makulat ve nesep ilminde kendi zamanının alimlerini geçmiştir. Kuran tefsiri[2] başta olmak üzere birçok alanda eserleri bulunmaktadır.

1.1.2. Doğumu;

Fahreddin Razi 544 yılında "Erray" şehrinde doğmuştur. Horasan yakınlarında Deylim beldesi Ray köyüne nisbet olarak da Razi[3] diye künyelenmiştir.

1.1.3. Neşeti ve Dönemi;

Babası Rey beldesinin önde gelen şahsiyetlerinden birisiydi. Fahrettin Razi'nin meşguliyeti tamamen babası üzerine idi bu böyle babasının vefatına kadar devam etti. Aynı zamanda da Ebu Muhammed Elbegavinin öğrencilerindendi. Kelam ve hikmet derslerini İmam Gazali'nin öğrencilerinden Mecd Elceyli'den aldı.[4]

Razi'nin yaşadığı dönem siyasi ve dini bölünmelerle öne çıktı. İşin bir yönü, makam ve mevkilerini arttırmak adına müslüman yöneticiler arasında çatışmalar devam edegeliyordu. İşin bir diğer yönü ise, İslam beldelerinin haçlı saldırılarına ve Moğol istilası tehditlerine maruz kalmasıydı. Hatta iş öyle bir boyutta idi ki bazı müslüman yöneticiler şehirleri onlara teslim etmede bir an bile tereddüt etmeyorlardı..[5] O dönemin sosyal yaşantısı ise, siyasi hayatın yansımasından başka bir şey değildi. Yolsuzluk, fakirlik ve açlık artmış, ağlamadan ve dualardan dolayı çığlıklar yükselmişti. Ama Fahrettin Razi elit kesimden birisiydi. Sultanlar gibi bir

---

[1] Fahrettin RAZİ *Ettefsirul Kebir* veya *Mefatihul Gayb*, Darul Fikr El Arabi 1.cilt 1. baskı Beyrut Lübnan 1981 s3.

[2] İbn Halkan *Vefiyat el Ayan ve enbe ebne Ezzaman*, tahkik; İhsan Abbas, Dar Sadır 4.cilt, Beyrut s249.

[3] Bknz: Fahrettin Razi Tefsiri s3; İmam Ebi Sad Abdulkerim Essamani, *el Enseb*, Tashih ve talik: Şeyh Abdurrahman b.Yahya el Muallimi El yemeni, El farukul hadise Basım evi, İlk basım 6.cilt, 1977 s33.

[4] *Tefsirul Razi* s3.

[5] Bknz: İzzettin Ebil Hasan Ali b. ebil Keram Muhammed b. Muhammed b. Abdulkerim Eşşeybani el Cezeri, El kamil fittarih; İbnul esir Darul kitabul Arabi ilk basım 9.cilt Beyrut Lübnan 1997 s106.

konuma sahipti.[6] Onun bu maddi konumunun yanı sıra, aynı zamanda da ilmi ile de dönemin alimleri arasında yüksek bir mevkiye sahipti.

1.1.4. Eserleri;

Dönemin siyasi ve sosyal yaşantıdaki zorluğun egemen olması, Fahrettin Razi'nin ilmi hayatındaki zenginliğine engel olamamıştı, öyle ki eserleri yaklaşık olarak 200 adete[7] ulaşmıştı. Tarihçiler onun eserlerinin isimlerini zikretmelerinin yanı sıra, Fahrettin Razi'nin tefsirinde ki bazı eserlerin isimlerini zikretmişlerdir;*el Erbeune fi Usul eddin*,[8] *el Cebr ve el Kader*, [9]*Niheyetul Ukul*, [10] *Levami el Beyyinat fi Tefsir el Esme ve esSıfat*, [11]*Tesis etTakdis fi ilm elKelâm*, [12] ve burada sayamayacağımız diğerleri.

1.2. Ettefsir El Kebir "Mefatih El Gayb"

1.2.1. Tarifi;

Razinin Ettefsir Elkebir veya Mefatihul Gayb adlı en meşhur eseridir. Razi'nin en geniş ve en kapsamlı eseridir. Toplamda 18 ciltten[13] oluşmaktadır. Razi her ne kadar tefsirine *et-Tefsir el-Kebir* diye özellikle belirtmese de de bazı kitaplarındaki bu isme vurgu yapmıştır. [14]

Örneğin; Erbeune fi usul eddin adlı eserinde; "Bu konuyla alakalı kapsamlı cevaplar Ettefsir Elkebir'de[15] zikredilmiştir" ve bir diğer eseri olan Menakib Elimam eşşafii

---

[6] Bknz: Cemalettin Ebul Farac Abdurrahman b. Ali b. Muhammet el Cevzi, el Muntazam fi Tarih el Muluk vel Umem, tahkik; Muhammed Abdulkadir Ata ve Mustafa Abdulkadir Ata Darul kutubul İlmiyye 18.cilt Beyrut Lübnan s205 ;bknz: Fahrrettin Razi, li fethillahi halif, Darul Cemiatul Masriyye el İskenderiyye 1977 s46 .

[7] Bknz: Ebi el Fida İsmail b. Ömer b. Kesirul el Kuraşi el dimeşki, *el bideye ve Enniheye* daru İhya Et-turasul Arabi 1.baskı 13.cilt 1988 s65; *Vefiyatül Ayan* 4.cilt s249.

[8] *et-Tefsirul Kebir* 13.cilt s114.

[9] Bahsi geçen kaynak 13.cilt s122.

[10] B.g.k 14.cilt s132 .

[11] B.g.k 15.cilt s66.

[12] B.g.k 22.cilt s7.

[13] Abdulcevat Halef Abdulcevvat, *Medhal İle Ettefsir ve Ulumul Kuran* darul beyanul Arabi Kahire s140.

[14] Bknz; Fahretin Razi, *elMealim fi Usul elFıkh*, thk. Muhammed Hasan İsmail, dar el kutub ilmiyye, ilk baskı Beyrut Lübnan 2007 s6; Fahrettin Razi, *Elmatalib Elaliye*, thk; Ahmet Hicazi Esseka, Darul kutteb elarabi, ilk baskı 4.cilt 1978 s355.

[15] Fahrettin Razi, *Elerbaine fi usuluddin*, darul ceyl, Beyrut s415.

adlı eserinde; Biliniz ki her kim Ettefsir Elkebir adlı eserimize bakacak olursa, Allah'ın kitabında, Şafi mezhebine muvafık meselelerin istinbat keyfiyeti üzerine durursa…"[16] diğer bir kitabı Elmatalib Elaliye' de "Bilki biz Ettefsir Elkebir'de bu babın şerhinde aşırı davrandık"[17]

1.2.2. Ettefsir Elkebirin önemi;

Ettefsir Elkebirin önemi, yapısı itibari ile diğer çoğu tefsirden daha geniş, daha kapsamlı bir tefsir olmasıdır. Alimler arasında büyük bir şöhret, önemli bir payeye sahip olmasıdır. Razi bu tefsirinde sadece Kuran tefsiri ve teviliyle yetinmeyip bilakis bununla beraber kelam, lügat, felsefe, fıkıh gibi ilimleri de konu olarak derlemiştir. Bu tefsir birçok ilim dalını ve garib olanları da içinde barındırır.[18]

1.2.3. Baskıları;

Birçok yayınevi bu eseri; Razi'nin Mefatihul Gayb adlı eseri diye basmıştır. Bunlardan bazıları şu şekildedir;

1- Mısır Matbaatul Behiyye baskısı, ilk baskı, Kahire 1938 /1357

2- Dar El Fikr Arabi baskısı, ilk baskı Kahire 1981/1401

3-Dar İhya Etturas Elarabi baskısı, Beyrut 3. Baskı Hicri 1420

4- Darul Kutub El İlmiyye, Beyrut, ilk baskı 2000/1421

5- Elmektebetu Ettevfikiyye baskısı, Tahkik; İmad Zeki Elberudi, Kahire 2003

6- Darul Hadis, Kahire 2012

---

[16] Fahrettin Razi, *Menakib Elimam Eşşafii*, thk; Ahmet Hicazi Essekka, Mektebetul külliyet Elezheriyye, Mısır 1986 s193.
[17] *Elmatalib Elaliye*, 4.cilt, s355.
[18] İbn Halkan, *Veffiyatul Ayan* 4. Cilt s249.

1.3. Delalet ve Delalet Meseleleri

1.3.1. Sözlükte delalet;

Kelimenin kökü De د ve lam ل harfinden türemektedir. Delil; delil olarak gösterilen, Eddelil; yol gösteren, rehber; yol gösterici, irşat, kılavuzluk, işaret eden gibi anlamlara gelir.[19] Ettezhibte; deleltu bi heze ettaarik "دللت بهذا الطريق" yani yolu bildim, buldum anlamında kullanılmıştır.[20]

1.3.2. Terim olarak delalet;

Lafzın kendisi söylendiğinde onunla bir şeyin bilinmesi, manasının anlaşılmasıdır.[21] Bazıları mana öğretisi olarak veya mananın öğretildiği ilimdir der, yada mananın ona hamledilmesinin mümkün olması için gerekli şartları dil işaretlerinde barındırabilen, lügat ilminin bir koludur der.[22]

Yukarıda belirtildiği gibi delaletin dil ile bir yakınlığı bulunmaktadır. Ne zamanki mananın tamamlanması için bir işaret var ise, orada bir delalet vardır. Ne zamanki bir şey manaya delalet etse, sukut etse,[23] durağan olsa dahi ondan haber vermiş, ona işaret etmiştir demektir. Delalet; dâll (lafız) ile medlûl yani (mana) nın birbiriyle olan alakasıdır.[24]

1.3.3. Eski ve yeni olmak üzere delalet ilmi;

Her ne kadar delalet ilmi yeni gibi gözükse de aslında eski bir ilimdir. Eski dil bilimciler, delalet konusuna önem göstermişlerdir. Buna Sibeveyh'in "Dal ile Medlul

---

[19] İsmail b. Hammad Elcevheri, *Esahhah Tac Elluga ve Essahhah Elarabiyye*, thk; Ahmet Abdulgafur Attar, Darul ilm Lilmelayin, 4.Baskı 4.cilt Beyrut Lübnan 1990.
[20] Muhammed Murtaza Elhuseyni Ezzubeydi, *Tac Elarus min Cevahir Elkamus*, thk; Muhammed Ettenahi, Kontrol; Abdusselam Harun, Etturas Elarabi, selisetu Kuveyt Basın Bakanlığı, 28.Cilt, 1993 s498.
[21] *Tac el Arus*, s498.
[22] Ahmet Muhtar Ömer, *İlm Eddelale*, Alem Elkutub, 2.Baskı, s11.
[23] Ebu Osman Amr Bahr Elcehiz, *Elbeyan ve Ettibyan*, thk ve şerh; Abdusselam Muhammed Harun, Mektebetul Hanci, ilk baskı,Kahire 1972, s81.
[24] Ahmet Naim Elkarain, *İlm Eddelale beyn Ennazar ve ettatbik*, Elmuessesetu Elcamiiyye, Beyrut 1993 s84.

alakası" iyi bir örnektir. İmam Gazali'ninde işaret ettiği gibi, lafızların bir şeye delaleti ya talil ya lügat veya örf ile olmaktadır.[25] Araplar delalet ilmine birçok isimlendirme getirmişlerdir; örneğin; mana ilmi, semantik ilmi gibi. Arapların delalet mefhumu lafız ve mananın birbiriyle olan alakasıdır. Cahız şöyle der; Mana, işaretin doğruluğu, kısaltmanın güzelliği, delaletin açıklığı oranında ortaya çıkar.[26] Ebu Hilal Elaskeri; kelam, manalara delalet eden ve onu açıklayan lafızlardan ibarettir der.[27]

Her ne kadar da Arapların yanında delalet mefhumu, lafız ve mananın birbiriyle olan alakası olsa bile ancak, delalet ve mana arasında fark vardır. Delalet, lafzın içerdiği dil manaları topluluğunun hasılıdır. Manaya ulaşmanın vesilesidir. Onunla lafzın mefhumu ima edilir. Ama mana, lafzın işaret ettiği delalet mefhumlarından biridir. Bu yüzden delalet manadan daha geniş ve daha kapsamlıdır.[28]

Semantik lafzını mana öğretisinde ilk olarak kullanan kişi Fransız dil bilimci Michel Brel diye belirtilir. O dönemde araştırmasını dil biliminde bir devrim olarak varsaydı. Ve bu kelime manalarının gelişiminde[29] ilk modern çalışmadır. Bu çalışmadan sonra ise delalet çalışmaları artarak devam etti.

1.3.4. Delalet MESELELERİ;

Araplar delalet meselesini birçok yönden ele aldılar. Bunun eğitimini ise kapsamlı olarak ele aldılar. Eş anlamlılar, ortak lafızlar, karşıtlar gibi başlıklar ele aldıkları en önemli konuların başlarında gelir. Eskiler, bu lafızların zahiri manayı birbirine bağlamasından dolayı bu alanda birçok tasnif ele aldılar.

---

[25] Bknz; Sibeveyh Ebu Beşer Amr b. Osman b. Kanber, *Elkitteb*, thk; Abdusselam Harun, Mektebetu el Hanci, 2.Baskı 1.Cilt, Kahire 1983, s24; Algazali, Şifeul galil fi beyani elşubeh ve elmuhhil ve mesalik ettalil, Thk; Humd elkebisi, Matbaatu elirşad Bagdat 1971 s56.

[26] *Elbeyan ve Ettibyan*, s75

[27] Ebu Hilal elaskeri Elhasan b. Abdullah b. sehl, *Essinaateyn*, thk; Ali Muhammed Elbecavi ve Muhammed Ebu Elfadl İbrahim ilk baskı, 1971, s8.

[28] Mişal Zekeriyya, *El Elsiniyye ettevlidiyye ve ettahviliyye ennazariyye ellisaniyye*, elmuessesetu elcamiiyye Basım ve dağıtım, İlk Baskı, 1983 s141.

[29] Bknz; Ahmet Muhtar Ömer, *İlm Eddelale*, s22.

I. Bölüm

1.1. Eş anlamlılar (Teradüf)

i. Sözlük anlamı;

Teradüf sözlükte birbirini takip etmek anlamındadır.30 Teradüf eşşel; bazılarının diğer bazılarını izlemesi takip etmesi anlamındadır. Bir şeyin diğer bir şeyi takip etmesidir. Bir şeyin diğer bir şeyin ardından gelmesidir. Bu işin bir "ridfi" yok denilirse yani bir tabisi yok anlamındadır.[31] Teradüf Kuranı Kerimde " اِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ اَنِّى مُمِدُّكُمْ بِاَلْفٍ مِنَ الْمَلٰئِكَةِ مُرْدِفِينَ" Enfal 9. Ayette "Hani Rabbinizden yalvarıp yardım bekliyordunuz; O da, ben sizi ardarda bin melekle destekleyip yardım ediyorum, diye bildirmişti." [32]

ii. Terim olarak Eş Anlam (Teradüf)

Eski ve yeni olmakla beraber alimler teradüf hakkında ortak bir manada karar kılmamışlardır. Bunun sebebi de aralarında olagelen teradüf mefhumundan kaynaklanan hilaftır. Fahrettin Razi teradüf hakkında; bir itibarla bir şeye delalet eden müfret lafızlardır der. Tekit (pekiştirme,sağlamlaştırma) ile aralarındaki fark iki eş anlamlıdan herhangi birinin ifade ettiğini diğerinin de ifade etmesidir. Oysa tekitte ikincisi birincisini takviye eder mahiyettedir. Aralarındaki fark tabi ile olan fark gibidir oysa tabi herhangi bir şey ifade etmez. Örneğin; (عطشان و نطشان) atşen ile natşen gibi.[33] Sibeveyh lafızlar ve manalar arasındaki alakaların taksimi bölümünde teradüfün zahirine işaret eden ilk kişi sayılır. Şöyle diyor; bil ki; onların kelamında, bazen iki lafız farklıdır, iki manayı ifade eder. Bazen de iki lafız farklıdır ama mana tekdir. Yine

---

[30] İbn Manzur, Ebi Elfadl Cemaleddin Muhammed b. Mukarrem, *Lisan elArab*, Dar sadrec, Beyrut, s115.

[31] *Essahhah Tac Elluga Ve Sahhah Elarabiyye* 4. Cilt s1364.

[32] Enfal suresi 9. Ayet.

[33] Essuyuti, Celalettin Abdurrahman bin Ebi Bekr Essuyuti, *Elmuzhir fi ulum elluga ve envaihe*, thk; Akademik bir ekip, Elmektebetu Elasriyye, 1.Cilt, Beyrut, s402.

bazen iki lafız aynıdır, iki ayrı manayı ifade eder. Bazen ise iki lafız farklıdır ama tek manayı ifade eder.[34]

Alimler teradüf terminolojisine önem vermiş ve bazıları eserlerinde buna işaret etmişlerdir. Bazıları da kitaplarında sadece bu konuyu ele almış ve detaylı olarak zikretmişlerdir. Örnek olarak bu eserlerden bazılarını zikredeceğiz; Müberridin " Ma ittefeka lafzuhu ve ihtelefe manahu min El Kuran El Kerim" kitabı. İbni Kuteybenin "Cevahir el Elfaz" kitabı. Esmai'nin "Ma ihtelafe lafzuhu ve ittefeka manahu" kitabı. Hemezani'nin "Elfaz el eşbeh ve ennezair" kitabı.[35] Rammaninin "El elfaz el müteradife el mutekaribetul mana" kitabı.[36] Açıkça teradüf lafzını ilk olarak zikreden kişi Rammanidir. Ancak zikretmesiyle beraber bu lafzın manası henüz açık değildi. Errammani yakın manaları, müteradif mana olarak atfetmişti. Teradüf mefhumu eski dil bilimcilerin yanında, onu diğer terimlerden ayıracak herhangi bir kayıt veya şarta tabi değildi.[37] Bu yüzden eski dil bilimcilerin zihninde kapalı olarak devam edegelmişti. Bazıları da buna ihtilaf edip inkar yolunu seçtiler. Teradüfü inkar edenlerden birisi de İbni Faristir. Essahibi adlı eserinde, teradüfe ayrı bir bölüm açmıştır. İbni Hilal Elaskeri de Elfuruk ellugaviyye adlı eserini bu konuyla alakalı telif etmiştir. İbn Ela'rabi bu konuda inkara giden ilk kişidir. Şöyle demiştir; Araplar her iki harfi bir manaya vermişlerdir. Her birinin diğerinden hariç manası vardır, belki bilebilir haber ederiz veya bilemeyiz ve bu bilememeden de Arapları sorumlu tutamayız.?[38]

Modern dil bilimciler de, eskilerin yolundan gittiler. Kimileri Arap dilinde teradüfün olduğuna karar verirken bir diğer kısım ise inkar ettiler. Modern dil bilimcilerinden teradüfün olduğunu söyleyenlerden Dr. İbrahim Enis teradüf hakkında şöyle diyor; eski Arapçada olmasa bile ancak edebiyat örneklerinde bulunuyordu. Kuran bu dil üzerine indi. Onu ilk nutuk edende Peygamberdir ve onun lafızlarında da teradüfü görmekteyiz.[39] Dr. Ramazan Abduttevvab ise daha orta yolda durmayı tercih

---

[34] Sibeveyh, *Elkitteb*, 1.cilt, s7-8.
[35] Elhemezani Abdurrahman b. İsa, (ö 320)
[36] Ebu İsa Ali b. İsa Errammani (ö. 384).
[37] Bknz; Muhammed Nureddin Elmuncid,*Etteradüf fil Kuran ElKerim beyne ennazriyye ve ettatbik*, Dar Elfikr Elarabi, Beyrut 2001 s30.
[38] Bkz; Essuyuti, *Elmuzhir fi ulum elluga ve envaihe*, 1.cilt s314; Muhammed b. Elkasım Elenbari, *Kutteb el eddad*, thk; Muhammed Ebu Fadl El İbrahim, Elmektebetu El Asriyye, Beyrut, 1987 s7.
[39] Bkz; İbrahim Enis, *Fi ellehacet elarabiyye*, Mektebetu enculu Elmasriyye, 2002, s106.

etmiştir. Şöyle demiştir; Müteradif bir lafız ile diğeri arasında bazen bir fark olmamasına rağmen bizim teradüfü inkar etmemiz doğru olmaz. Kimileri onu toptan yok saysa da, dili kullananların hissiyatı bu lafızlara müteradif (eş anlam) muamalesi yapmayı gerektiriyordu. Dr. Abduttevvab tam eş anlamlıyı (teradüfü) ekstra olarak nitelendiriyor ve şöyle diyor; tam teradüf -imkansız olmamasına rağmen- büyük olasılıkla bulunması nadirdir. Çünkü o dilde kolay ve basit bulunmayan ekstralar nevindendir. Bu tam eş anlamlılık (teradüf) gerçekleşse de genellikle bu kısa ve sınırlı zamanda olurdu.[40]

Modern dil bilimci bir grup alim de teradüfü inkar ettiler. Örneğin onlardan Dr. Ahmet Muhtar Ömer şöyle dedi; teradüften kastımız iki lafız arasında fark olmaksızın siyaklarında değişime izin vermesi ve mananın şekillerinin hepsinin mümkün olmasından kaynaklı, tam uygunluk ise, bir dil seviyesinde, bir zaman diliminde, bir grup dilci arasında, bir dilin içindeki iki lafza bakarsak teradüf (eş anlam) kesinlikle yoktur. [41] Buna binaen görüyoruz ki eski ve yeni dil bilimciler teradüf varlığı ve yokluğu arasında görüşlerini belirtmişlerdir. Araştırmacının görüşü orta yani itidal olan görüşe kaymaktadır ki; kesinlikle teradüf vardır diyenlerin görüşü ile keskinlik teradüf yoktur diyen her iki taraf da aşırıya kaçmışlardır.

iii. Teradüfün bulunma sebebleri;

1- Araplardaki lehçe farklılıkları, bir kabileden diğerine değişiklik gösteren aynı manaya delalet eden lafızların farklılıkları, Suyuti şöyle diyor, lafızlarda teradüfün bulunmasının iki sebebi vardır; onlardan bir tanesi, isim koyucular yani iki kabileden her ikisi farkında olmadan tek bir şeye farklı isim koyuyor bir zaman sonra koydukları bu lafız şöhret bulup yayılıyor ama ismi koyanlar unutulup gidiyor.[42]

2- Delalet lafızlarının gelişimi, eskiden bazı lafızlar bazı mana ve sıfatlara geliyordu

[40] Bknz; Ramazan Abduttevvab, *Fusul fi Fıkh elArabiyye*, Mektebetu Elhanci, 3.Baskı, Kahire 1994, s309-315.
[41] Ahmet Muhtar Ömer, *İlm Eddelale*, s228.

[42] Essuyuti, *Elmuzhir fi ulum Elluga ve envaihe*, 1.cilt s405.

ama zamanın geçmesiyle delaletleri de gelişip vasıflarını kaybetmiş oldular. Lafızlara başka müradifleri (eş anlamlar) oluşmuş oldu. Sıfatlar kullanım olarak asıl isimlere baskın geldi ve aynı dereceye ulaşıp ona eş yani müradifi oldu.[43]

3- Durak itibariyle kelimenin yapısında oluşan ses değişiklikleri, yer değişikliği, ki bazı araştırmacılara göre yerin değişmesi teradüfe sebep olan nedenlerdendir. Örn; Cezebe ve cebeze gibi.[44] Yer değişikliği yani aralarında bağ olan bir harfin diğeriyle yer değiştirmesidir.

4- Dillerin birbirine geçmesinden kaynaklı teradüf. Yabancı kelimelerin Arapçaya girmesi. Yabancı kelimenin Arapça aynı kelime yerine kullanılması sonuçu teradüf oluşur.[45]

[43] Ramazan Abduttevvab, *Fusul fi fikh Elarabiyye*, s318; İbrahim Enis, Fi ellehacet elarabiyye, s182.
[44] Bknz; Muhammed Ali Rızk Elhafaci, *İlm Elfesahatu Elarabiyye*, Darul Maarif 2.baskı, Kahire 1982, s374.
[45] Atıf Medkur, *İlm Elluga beynel kadim vel hadis*, Dar Essefakafe, 1986, s223.

1.2. Tefsir El Kebir baz alınarak Fahrettin Razi'nin "Amme cüzünde" yer verdiği teradüfler (eş anlamlılar)

Fahrettin Razi teradüfü ispat eden zatlardan sayılır. Suyuti Elmuzhir adlı eserinde Razi'nin teradüf tarifi diye bir yeri aktarır. Şöyle ki: bir itibarla bir şeye delalet eden müfret lafızlardır der. Razi tefsirinde teradüfü az zikretmektedir. Burada Amme cüzünü -özellikle zikretmek- istedik. Amme cüzü yani Kuranı Kerimin 30. cüzünde Razi'nin müteradif yani eş anlamlı saydığı lafızları aşağıdaki satırlarda belirteceğiz.

1.2.1. Eş anlamlılarını ispat ettiği lafızlar

Aynı ayette gelen lafızlar;

1. (أحصيناه – كتابًا) (Ahsaynehu-kitabe)

Fahrettin Razi "وَكُلَّ شَيْءٍ اَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا"[46] ayetinde iki görüş olduğunu belirtiyor. Birincisi "ahsaynahu"nun takdiri ihsadır, bu lafızdan kitabe lafzına dönmüştür. Çünkü kitabe ilmin kuvvetinde son noktadır. Burada kitaben kelimesinden murat ihsa ve ilim kelimesini teyit etmektir bu teyit zahir ahalisinin anlamalarına yakışır biçimde gelmiştir. İkincisi Allahu Teala'nın o sözü yani "kitaben" mektuben manasının hali olmasıdır.[47]

2. (كال – وزن) (Kele – Vezn)

Mutaffifin suresi üçüncü ayette "وَاِذَا كَالُوهُمْ اَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ"[48] Razi Keyl ve Vezn arasında teradüf alakası kurmuştur. Şöyle demiştir; "وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ الَّذِينَ اِذَا اكْتَالُوا" "İzektelu" demesinin sebebi nedir ve neden "inzinu" dememiştir daha sonra "ize keluhum" deyip neden ikisini cem etmiştir? El Cevap: "Keyl ve vezn" her ikisiyle alım satım gerçekleşir biri diğerine delalet eder.[49]

---

[46] Nebe suresi 29 ayet
[47] Bknz; *Tefsir Fahrettin Errazi*, 31.cilt, s19
[48] Mutaffifin Suresi, 3. Ayet
[49] Tefsir Elfahr Errazi, 31.cilt, s89

1.2.2. Cüzün tamamında bulunan lafızlar

1- (النفخ – النفث) (Nefh ve Nefes)

Razi tefsirinde nefh ve nefesin aynı anlama geldiğini şu iki ayette zikretmiştir. Allahu Teala ayette şöyle diyor "يَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِ فَتَأْتُونَ اَفْوَاجًا"[50] Sura üfleme ruhları cesetlere üflemeden ibarettir Sur ise üflenilen boynuzdan ibaretdir .51Razi tefsirinde Felak4.Ayetteki"وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِى الْعُقَدِ" [52] "neffasat" kelimesinin nefh manasına geldiğini zikreder şöyle der; nefs ve nefh ? Keşşaf sahibi böyle olduğunu belirttir. Tabi bazıları da sadece "nefh" olduğunu belirtir. 53

2- (سجين – سجيل) (siccin ve siccil)

Fahrettin Razi tefsirinde bu iki lafzın yakınlığından bahseder öyle ki "nun" "lam"a dönüşmüşMutaffifin7.Ayetinde"كَلَّا اِنَّ كِتَابَ الفُجَّارِ لَفِى سِجِّينٍ" 54 "siccin" kelimesinin tefsirini zikreder.Ebu Hureyre'den rivayet edilen "siccin" cehennemde bir kuyudur. Kelbi ve Mücahide göre "siccin" yedi kat yerin altındaki kayadır der. 55 Razin'in tefsirindeFil 4.ayetdeki"تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ" [56] "siccil" lafzı hakkında şöyle der. "Siccil" cehennemde bir taştır. "siccil" cehennemin isimlerinden bir isimdir. "nun harfi "lam" harfine dönüşmüştür. [57]

---

[50] Nebe suresi 18 ayet.

[51] Tefsir Elfahr Errazi, 31.cilt, s11.

[52] Felak suresi 4. Ayet.

[53] Bknz; *Fahrettin Razi tefsiri*, 32. Cilt, s194; Ebi Elkasım Cerullah Mahmut b. Ömer Ezzemahşeri Elhaverzami, Tefsir Elkeşşaf an hakaik ettenzil ve uyunul ekavil fi vucuh ettevil, Halil Memun şihaye görüşleri çıkarmış ve görüş bildirmiştir ben de ona itimat ediyorum, Dar Elmarife, 3.baskı, Beyrut Lübnan 2009 s1229.

[54] Mutaffifin suresi 7.ayet.

[55] *Tefsir Fahrettin Errazi*, 31.cilt, s93; Ebi Elkasım Muhammed b. Ahmet b. ciy elkelbi, kontrol tashih; Muhammed Salim Hişam, Dar Elkutub Elilmiyye, Birinci baskı, 2.cilt, Beyrut Lübnan 1995 s548.

[56] Fil suresi 4.ayet

[57] Razi Tefsiri 2.cilt s101

1.2.3. Razinin Teradüfünü inkar ettiği ayetler

1- (العطاء – الجزاء– الحساب) (ata', ceza ve hisap)

"جَزَاءً مِنْ رَبِّكَ عَطَاءً حِسَابًا" 58 Nebe 36. Ayette Razi Zeccac'ın "ata' ve cezaya teradüf demesini inkar eder. Zeccac şöyle der; Onların karşılıklarını ve atalarını vermiştir ki zaten ikisi de aynı manadadır. 59 Ama Razi bu teradüfü kabul etmez şöyle der; Bu imkansızdır çünkü "ceza", varlığı gereği hak etmenin sabit olmasını gerektirir. Oysa "ata" hak etmeyi gerektirmez. İşte bu yüzden ikisinin eş anlamlı olması mümkün değildir.60 Ve ayette geçen "hisabe" bir şeyi hesaplamadan, takdir etmeden gelir. Ayetteki "ata ve hisab" yani kat be kat vadettiği şeylerin oranında olması gerekir. Çünkü Allahu Teala cezayı üç şekilde takdir etmiştir. 61

Bu yüzden Razi üç kelimenin de eş anlamlı olmasını kabul etmez.

2- (حامية – آنية) (Hamiye – Eniye)

"تَصْلٰى نَارًا حَامِيَةً تُسْقٰى مِنْ عَيْنٍ اٰنِيَةٍ" 62 Gaşiye 4 ve 5. Ayette "hamiye"nin manasını, başka sıcaklığın o sıcaklığa erişmesinin mümkün olmadığı,63 uzun süre sıcak olan, yanan olarak belirtir. "Eniye" hakkında ise tefsiri; ateşi sönendir gecikme manasındadır64der. Bu yüzden eş anlamlı olmadığına karar kılmıştır. Hem Zemahşeri hem Kelbi "eniye"yi aşırı şiddetli ve sonu olan sıcaklık65olarak tefsir etmişlerdir.

Onların tefsirine göre hamiye lafzı ile eş anlamlıdır.

---

[58] Nebe suresi 36.ayet
[59] *Fahrettin Razi Tefsiri* 31.cilt, s22
[60] *Fahrettin Razi Tefsiri* 31.cilt, s22
[61] *Fahrettin Razi Tefsiri* 31.cilt, s22
[62] Gaşiye suresi 4 ve 5. Ayetleri
[63] Bknz; Razi Tefsiri s153
[64] Razi Tefsiri s153
[65] Bknz; Zemahşeri, *Tefsir Elkeşşaf* s1197; Elkelbi, *Etteshil liulum ettenzil*, 2.cilt s566

1.2.4. Bütün cüzde bulunan lafızlar

1- (الخوف – الخشية) (havf ve haşyet)

"وَاَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰى" [66] Naziat suresi 40. ayette Razi "havf" lafzını şu şekilde tefsir etmiştir; bil ki korku yani "havf" Allah'tandır ve kesinlikle kişinin daha önce Allah'ı bilmesi gerekir. [67] Bu konuda sözüne delil olarak, " اِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُا" [68] Fatır 28. ayeti zikretmiştir. Oysaki aynı Razi "ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهٗ"[69] Beyyine suresi 8.ci ayetindeki "haşyet" lafzının tefsirinde Fatır suresinin aynı ayetini delil olarak getirmiştir. Buna rağmen iki kelimenin eş anlamlı olmasını kabul etmez.

Şöyle der; "haşyet" "havf"tan daha aşırıdır, çünkü Allah'u Teala "havf"tan daha şiddetli olan meleklerin sıfatlarından olan "işfak" ile zikretmiştir. [70] Kelbi ise "havf" manasında kullanmıştır.[71] Dilde teradüf (eş anlamlı) azdır. Kuranı Kerimde ise ya nadir görülür veya yoktur ve bana bir lafız söyleyin ki diğer lafzın ifade ettiği tüm manayı ifade etsin, bilakis manasına ancak yaklaşabilir ve bu da Kuran'ın icazındandır (benzerinin getirilememesindendir).[72]

---

[66] Naziat suresi 40.ayet

[67] *Fahrettin Razi Tefsiri* 31.cilt, s53.

[68] Fatır suresi 28. Ayet.

[69] Beyyine suresi 8.ayet.

[70] Tefsir Errazi, 32.cilt s56.

[71] *Etteshil liulum Ettenzil*, s598.

[72] Takiyyuddin İbn Teymiye, *Ettefsir Elkebir*, thk; Abdurrahman Umeyra, Dar Elkutub Elilmiyye, 2.cilt, Lübnan s 204-205.

2. Bölüm
Eş sesli (Sesteş) kelimeler

2.1. Sesteş kelimelerin sözlük ve ıstılahi manası

2.1.1. Sesteş kelimelerin sözlük manası:

Şe ri ke: eş-Şirku ve eş-Şerketü: her ikisinin de kesreli şekilde olması ile, ikincinin ötre olması aynı manayı ifade eder ve manası da : iki ortağın bir işe karışması yani işi ortak beraber yapması manasına gelir. Her ikisi de işe karıştı ve beraber yaptı ve biri diğerine ortak oldu manalarındadır. İştirak etmek (katılmak) burada bir işi beraber yapmak manasındadır.[73]

İbni Faris'in Mu'cemu Mekayisil luga eserinde şu şekilde ifade edilmiştir: şin, ra ve kef, iki asıldır onlardan birisi karşılaştırmaya ve tekliğin hilafına, diğeri ise devam ve istikamete delalet eder. eş-Şirku : yolun ortası / çoğunluğu manasındadır ve aynı zamanda yolun engelleri manasına da gelir… (Şirakü'n –na'l) (terliğin ipi/ bağcığı) ifadesi de buna benzerdir ve gene şerkü 's-Sa-id (avcının ağı) ise uzunluğundan ve uzaklara ulaştığından dolayı bu şekilde isimlendirilmiştir.[74] Es-Sıhah kitabında ise : (eş-şeriku) kelimesi şureke ve eşrakin şeklinde çoğul yapılmıştır. Şerif kelimesinin şürefa ve eşrafin şeklinde çoğul yapılması gibi. Falan şahsa iştirak ettim: (katıldım) yani onun ortağı oldum.[75]

2.1.2. Sesteş kelimelerin ıstılahi manası:

Yaşayan diller, sesteş kelimelerin zahiri manasında hemfikirdirler. Öyle ki; bir kelimenin farklı manaları ifade etme gücü, insanın konuşma ve ifade etme

---

[73] *Tac el-Arus* -ez-Zubeydi C27 S223
[74] *Mu'camü'l Mekayisi'l Luga* – ebu el-Huseyn Ahmet bin Faris bin Zekeriyya tahkik : Abdusselam Muhammet Harun Daru'l Fikir el-arabi C3 S265
[75] *es-Sıhah* -el-Cevheri C 4 S 1593

özelliklerinden biridir. Sözlüklerden herhangi birine göz attığımızda bu olgunun ne kadar çok bulunduğu konusunda bize bir fikir verecektir.[76]

Birçok şey bir isimle (kelime) ile ifade edilir. Örneğin ayn (göz) kelimesinde olduğu gibi. Aynul-ma: pınar (su kaynağı) aynul-mal birşeyin kendisi aynu s-sehap (bol yağmurlu bulut).[77]Eski dilbilimciler sesteş kelimeleri birçok şekilde tarif etmişlerdir. Fahreddin Razi şu şekilde tarif etmiştir: Sesteş kelimeler, iki veya daha fazla farklı hakikatı anlatmak için konan tek kelimedir. Bu iki mana asıl kastedilen manalardır.[78]

Eş-Şevkeni bu konuda şöyle der: iki veya daha fazla farklı hakikat için konan tek kelimedir. Bu iki mana asıl kastedilen manalar olup asıl manaları ifade etmeyen kelimeler ise konumuz haricindedir.[79]

El-Muberred ise şöyle der: Kastettikleri mananın farklı olmasından dolayı kelimenin de farklı olması ve mananın aynı ama lafzın farklı olmasıdır. Mananın farklı olmasından dolayı kelimelerin farklı olması ayrı bir konudur. Kalktı (kame), oturdu(celese), gitti (zehebe), geldi (caa e) kelimelerinde olduğu gibi. iki farklı kelimenin manalarının da ayrı olması gibi. Kelimelerin farklı ama mananın aynı olmasına örnek ise celese ve kaade, ber ve hanta, zira' ve sea' kelimeleridir. Kelimelerin aynı fakat manalarının farklı olmasına örnekse : **Darabtü** meselen (örnek verdim), **darabtü** zeyden (Zeydi dövdüm) **darabtü** fil ardı (yola çıktım/uzaklaştım.[80]

El-Müberred'in müteradif ve sesteş kelimeler meselesini tekbir tarifte toplamış olması, müteradifin manasının bazı eski dilbilimcilerdeki belirsizliğini ifade eder.

---

[76] *Dilde kelimenin önemi*:stefın evlemen. Tercüme dr Kemal Muhammet Beşer Mektebetü eş-şebeb k10 Kahira1986m s 129.
[77] *Fıkhu lluga el-arabiyye ve konuları kitabında* sahabe: ebu Hasan Ahmed bin Faris bin Zekeriye. Ona haşiye yazan : Ahmed Hasan Besc Dar el-kutüp el-ilmiyye k 1 –Beyrut /Lübnan 1997 s 59.
[78] *el-mahsul fi ilmi'l-usul* : ebu Abdullah Muhammed b. Ömer b. el-Hasan et-Teymi er-Razi
Ona yorum yapıp haşiye yazan: Muhammed Abdulkadir Ata dar el-kutüp el-İlmiyye k1 c1 1999 s57.
[79] *irşad el-fuhul ile tahkik 'l-hak min ilmi'l-usul* :Muhammed bin Abdullah eş-Şevkeni tahkik: Ahmet azv c1 inaye dar el-kütüp el-arabi k1 c1 1999 s57.
[80] el-Mugtedıp : ebu el-Abbas Muhammed b. Yezid b. Abdu'l Ekber es-Semeli el-Erzi el-Muberred Tahkik:Muhammed Abu'l-Halık Azime ilmi'l –kutup c1 beyrut s46

İbni Faris, sesteş kelimeler hakkında şöyle demiştir: Usul alimleri onu şu şekilde sınırlandırmışlardır. O dili konuşanlar tarafından, iki veya daha fazla farklı manayı aynı seviyede/güçte ifade eden tek kelimedir.[81] **Es- Suyuti** bu tarifi el-Mezher fi ulumi l-luga kitabında nakletmiştir.[82]

Es-Serkasi ise şöyle der: Sesteş kelimeler, manaları ortak olan kelimelerdir. Bu manalar kendi arasında uyumlu olmayıp her biri kendi başına bir mana ifade eder. Bu manalardan biri ortaya çıkarsa diğerleri ortadan kalkar. Mesela ayn (göz) kelimesi: bakan gören manasına gelen ayn ve pınar (su kaynağı) manasına gelen ayn güneş ve mizan (tartı) manasına gelen ayn ve nakit manasına gelen ayn ve muayyen kılınmış şey manasına gelen ayn. Ayn kelimesinin kullanılması esnasında bu manaların hepsi kastedilmez, sadece kelimenin kullanılma esnasında ki murat edilen tek mana esastır. Zira bu ad (ayn) buradaki manaların hepsini içerir ve her bir mana diğer manalardan farklıdır.[83]

ibni Cene ise şöyle der :İsimlerin ortak manaları vardır. sada (yankı) örneğinde olduğu gibi. Bu kelime "ses yankısı" manasına gelir. Aynı zamanda "ölünün cesedi" manasına da gelir ve aynı zamanda (hikayelerde) denir ki; "intikamı alınmamış maktulün cesedinden kuş çıkar". İşte çıkan bu kuşa da sada denir. Yani lafızları, söylenişleri aynı fakat manaları farklı kelimelerdir. Aynı şekilde Fiillerde de sesteş kelimeler vardır. Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi. **Vecedtü** kelimesi üzüldüm, kızdım, zengin oldum, kayboldum ve bildim manalarında kullanılır.[84]

Önceki sesteş kelimelerin tariflerinden de anlaşılacağı üzere eski dilbilimciler sesteş kelimeler konusunu kabul ederler. Fakat bunlara rağmen bu meseleyi inkar edip dairesini daraltanlar da vardır. Bunların en meşhurları şunlardır.

İbni Derestevi, bir kelimenin birden fazla manaya gelmesini inkar eder ve bunu mecaz olarak alır. Aynı şekilde bir kelimenin iki farklı manaya veya zıt manaya gelmesi,

---

[81] *es-Sahabi* ibnü Faris s 261
[82] *el-Mezher fi ulumu'l Luga* :es-Suyuti c1 s292
[83] *Usulu's-Serkasi*:ebu Bekir Muhammed bin ebi Sehl es-Serkasi c1 haydar abad –Hindistan s126
[84] el-Hasais – ebu'l-Fetih Osman b. Cene Tahkik : Muhammed ali en-Neccar Dar el-kutup el-mısrıyye El-Mektebetü'l-İlmiyye c3 s110 111

konuşmadan hedeflenen ana manayı ortadan kaldıran bir durumdur ki bu esas hedef de karşılıklı anlaşabilmektir.[85]

İbni Derestevi'ye göre aşağıdaki sebeplerden dolayı arapçada sesteş kelime olmaz.

A-Arapçada sesteş kelimelerin olmasının bir hikmeti yoktur ve doğru da değildir. Zira bu durum manaların yanlış anlaşılmasına sebep olur. Allah, dili manaları açıklasın ve anlaşılsın diye koymuştur.

B- Arapçada iki farlı mana ifade eden sesteş kelimeler bulunursa, bu durum o kelimelerin iki farklı dilden geldiğini gösterir veya hazfetmek ve kısaltmak için cümlede kullanılmıştır.

C-ibni derestevi derki; bu konunun kullanımı dilde kolaylık olması için Arapçada çok olmuştur. Konunun uzunluğu, kullanımının çokluğu ve naklin sabit olduğu anlaşılsın diye harfi cer hazfedilir, bu durumda cümlenin irabı hazfedilen harfi cersiz yapılır.[86]

Modern dilbilimcilerinden bazıları, sesteş kelimelerin (eş sesli kelimelerin) varlığını kabul eder/ bazıları ise ibni Derestevi yolunu takip ederler.

Muhammet el-Mubarek şöyle der: Yeni manaları ifade eden esaslar genel ifadelerden (manalardan) çıkarılır. Bundan dolayı farklı müsemmaları açıklamada o kastedilen ortak sıfat veya genel mana sesteştir.[87]

Stefen Evleman da şöyle der :Tekbir kelimenin birden fazla manaya işaret etme gücü, insan sözünün özelliklerinden biridir. Herhangi bir sözlüğe göz attığımızda bu meselenin çoklukla vuku bulduğu konusunda bizlere fikir verecektir. Eski manalar yeni manalarla yan yana yer almaktadır.[88]

---

[85] *tashihi'l- Fasıh*: Abdullah bin Cafer tahkik : Abdullah el_Cüyuri er-Reşad mabaası c1 Bağdat 1975 s166 167.
[86] *el-mezher* : es-suyuti c1 s385 el-müşterek el-lafzı fi'l-hagli'l-Kurani Dr Abdu'l-ali Salim Mükerrem müesssetü'r-risale k1 Beyrut 1996 s13.
[87] *Fıkhu'l-Luga* Muhammed Mubarek Dımeşk üniversitesi matbaası s 172
[88] *-Devrü'l-kelime fi'l-Luga* Stifin evleman tercüme eden dr. Kemal Muhammed Beşer Mektebetü'ş-Şebab s114

Fakat modern dilbilimcilerin çoğunluğu sesteş kelimelerin alanını daraltmıştır. Ve bunlardan İbrahim Enis sesteş kelimeler konusunda şöyle der: Eğer naslar/metinler bize kelimenin iki ayrı manayı ifade ettiğini açık bir şekilde ispat ediyorsa buna sesteş (eş sesli) kelime deriz. Fakat eğer manalardan biri asıl mana diğeri mecazi manayı ifade ettiği ortaya çıkarsa, bu durumda gerçekte buna sesteş kelime denmesi doğru olmaz.[89]

Bazı dilbilimcilerin sesteş kelimelerin manasını daraltmasına rağmen, dilbilimcilerin çoğunluğu bu meselenin dilimizde varlığına hükmetmişler ve bu yol üzerine yürümüşlerdir. Bu hüküm ve karar nahivcilerin şahitlğini, edebiyatçıların kullanımlarını, alimlerin açıklamalarını ve ana kitapların nakillerini güçlendirmektedir…bu meselenin inkarı mümkün değildir. Bazen bu meseleye cevaz verenler, kuralsız, kanunsuz ve düşüncesizce sınırı aşmışlarsa da buna engel olup dilimizde varlığını kabul etmeyenler de sınırı aşmışlardır. Çözüm ise orta yolu tutmaktır. Ne haddi aşmak ne de inkar etmektir. [90]

Dr. Ali Abdülvahid'in görüşü bu görüşe uygundur. Kendisi der ki: Her iki gurup da savundukları konuda hakikatten/gerçekcilikten uzaklaşmışlardır. Sesteşleri tamamen inkar etmeğe çalışmak haksızlıktır ve bu konudaki bütün örnekleri tevil etmeğe çalışmak bizi bu konunun dışına çıkarır. Öyle ki, bazı örneklerde bir kelimenin manaları arasında bu yoruma götürecek açık bir ilişki de bulunmamaktadır.[91]

---

[89] *Deleltü'l-elfaz İ*brahim Enis Mektebetü'l-encelo el-Mısrıyye k5 1984 s213

[90] *El-müşterek el-lugavi nazariyyeten ve tatbigan*: Dr. Tevfik Muhammed Şahin ed-Da've el-ialamiyye matbaası k1 Kahire 1980 s70

[91] *Fikhu'l-Luga*: Dr. Ali Abdul-vahid Vafi Nahdatü mısır matbaası k3 2004 s146.

2.1.3. SESTEŞ KELİMELERİN VAROLUŞ SEBEPLERİ

Sesteş kelimelerin var olma sebepleri birçok etkenden dolayı çok çeşitlidir. Bunların en önemlileri şunlardır:

1-Eski Arap lehçelerinin farklılıklarıdır. Bazı sesteş kelimelerdeki sesteşlik, bu kelimelerin farklı arap kabileleri tarafından kullanılmasından ileri gelmektedir.Daha sonra sözlükleri hazırlayanlar her mananın hangi kabilede kullanıldığını belirtmeden çoğu zaman bu manaları birbirine eklediler. Verilen bazı örneklerin asıl manaları, kabile farklılığından dolayı değişiklik arzediyordu. Fakat bunların manaları daha sonra Kureyş diline intikal etti.[92]

Es-Suyuti der ki : iki manaya gelen sesteş kelimeler için Ebu Zeyd ‘’el-garib el-musannaf’’ kitabında şöyle der: “el-elfetü” Kays ehlinin dilinde el-ahmak (ahmak) manasındadır Temim ehlinin dilinde ise el-e’sarü (zor) manasındadır. El-esma’i der ki: Arapların çoğunluğu “es-Salıt” kelimesini ez-Zeyt (yağ) manasında kullanırlar. Yemen ehli ise bu ifadeyi susam yağı için kullanır der.[93]

2-Yanlış anlamalardan kaynaklanan istisnai durumlarda, yeni manalar ortaya çıkar ve eski manaya galebe çalar. Bu durumda asıl mananın kaybolması veya ortadan kalkması şart değildir. Aksine bu mana yeni mana ile yan yana varlığını devam ettirir ve bu durumda insanlar bir kelimenin iki müstekil manası varmış gibi zanneder.Bu gibi durumlarda eski veya yeni mananın kullanılması mümkündür. Ve bu durumda “sesteş kelimeler” diye adlandırılan durum gerçek manası ile ortaya çıkar[94]

3-**Sesin gelişmesi**: Herhangi bir kelimenin asli sesleri, seslerin gelişmesi kurallarına bağlı olarak bazı değişikliklere veya eksiklik ve fazlalığa maruz kalabilir.[95]

4-**Kelimenin aynı manaya işaret etmesinden dolayı mecazi manada kullanılması:** Araplar bazı mecazi lafızları kullanmayı tercih etmişlerdir. Kullanışı arttığı için

---

[92] önceki kaynak s147
[93] *el-mezher* :es-Suyuti c1 s391
[94] *Dırase fi d-delaleti ve ‘l-mu’cem* Dr.Recep Abdul-Cevad İbrahim Dar Garip basım ve yayın Kahire 2001 s 136
[95] - *Fikhu’l-Luga*: Dr. Ali Abdul-vahid Vafi Nahdatü mısır matbaası k3 2004 s148.

zamanla bu lafızlar muhatabın anlayışına duyulan güvenden dolayı kastedilen diğer manaları da aynı mana da ifade etmeye başlamışlardır.[96]

2.2. Fahreddin Razi'nin Tefsiru l-Kebirinde geçen amme cüzündeki sesteş kelimeler.

Fahreddin Razi, sesteş kelimeler meselesine büyük ilgi ve özen göstermiştir. Kendisi sesteş kelimelerin varlığını mübalağaya girmeden isbat edenlerden birisidir. Elmahsul fi ilmi l-usul kitabında, bu konuya bir bölüm ayırmış ve iki veya daha fazla manayı ifade eden kelime diye tarif etmiş ve bu iki mana da asıl kastedilen manalardır demiştir.[97] Tefsiril Kebir'inde bulunan amme cüzündeki sesteş kelimeler bölümünde saydığı bazı kelimeleri zikretmiş, fakat birçok örnek vermiş olmasına rağmen bazı kelimelerin sesteş kelimelerden olduğunu zikretmemiştir.

O kelimeler:

(BURÇLAR)

(Burçlarla dolu göğe andolsun)[98] ayetiyle alakalı Razi derki: Bil ki bu on iki burçtur. En meşhur görüş budur. Cenâb-ı Hakk'ın bu; burçlardaki enteresan durumlardan ötürü, bunlara yemin edişi, güzel ve yerinde olmuştur. 2) Burçlar, ayın menzilleridir. 3) Bürûc, büyük yıldızlar manasınadır. Bunlar, görülebildikleri için "bürûç" denilmiştir.[99] Zemakşeri de buna ek olarak "buruç" un gökyüzünün kapıları olduğunu ifade etmiştir.[100]

---

[96] *el-Mezher* : es-Suyuti c1 s375 dıraseet fi d-deleleti ve l-mu'cem Recep abdul Cevad İbrahim s52.
[97] *el-mahsul fi İlmi l-Usul* Fahreddin Razi c1 s83.
[98] el-buruc suresi ayet 1.
[99] *razi'nin tefsiri* c31 s114
[100] *Keşşaf* tefsiri ez-Zemahşeri s1191

(RAHIK)

(onlara mühürlü (el değmemiş) saf bir içecekten içirilir)[101] ayetinde ki "rahik" lafzının işaret ettiği mana ile alakalı Razi; ebu Ubayde ve ez-Zeccac'in sözünü zikretmiş ve ''o içinde hilenin olmadığı'' ve gene içinde onu ifsat edecek bir şeyin olmadığı bir içkidir demiştir. Ayrıca o bir şeyin hitamı, sonudur. Abdullah'tan rivayet edildiğine göre mahtümün bir manası da karışımdır.[102]

El-Kelbi (rahik) lafzının tevilinde şu ilaveyi yapar; bu konu da üç görüş vardır : 1-bir şeyin üzerine mühür basılması 2- bir şeyin sonlandırılması sona ermesi yani onun son içimi misktir 3-O içecek misk ile karıştırılmıştır.[103]

(DARI')

(Onlara acı ve kötü kokulu bir dikenli bitkiden başka yiyecek yoktur)[104] ayetiyle alakali Razi, fakihlerin "dari'" kelimesi hakkında ki ihtilaflarını sıralar ve der ki : (alimler) "dari"in ne olduğu konusunda ihtilafa düştüler. Hasan Basri'nin şöyle dediği rivayet olunur: "ed-Dari'" el-elim- es-semi' - el-bedi' manalarındadır.

el-mü'lim el-müsmi' el-mübdi' manalarında kullanılma örneklerinde olduğu gibi. Ed-dari' şibrik bitkisinin kurumuş halidir. o da develerin yaşken yediği bir diken çeşididir. Ebul cevzai şöyle demiştir: ed-dari' ''sele'' bitkisidir. bu görüşte sait bin cübeyrin görüşüne yakındır. Zira o bunun için dikenli bir ağaçtır demiştir. [105]

(HIL)

(Sen bu beldedeyken bu beldeye (mekkeye) yemin ederim)[106] ayetiyle alakali Fahrettin Razi tefsirinde "hıllun" lafzı için der ki; bu kelimeden şu manalar kastedilmiştir. Sen bu beldedesin (mukimsin). Orada konaklamışsın. Allah Teala

---

[101] el-mutafffin suresi ayet 25
[102] *Razi'nin Tefsiri* c31 100
[103] *et-teshil li ulumi t-tenzil* el-kelbi c2 s549 550
[104] Gaşiye suresi ayet 6
[105] Razi tefsiri c31 s153
[106] el-beled suresi ayet 2

Peygamber efendimizin orada (Mekke'de) bulunmasından dolayı orayı tazim etmiştir. ikincisi: el-hıllu ki (helal) manasındadır. Yani kafirler bu beldeye saygı gösteriyorlardı ve burada herhangi bir saygısız iş yapmıyorlardı. Üçüncüsü: Katede bu ayete, sen günahkar değilsin Mekke'de dilediğin kimseleri öldürmen sana helaldir manasını vermiştir. Dördüncüsü: Bu ayet, Sen bu beldede Beytullah'a olan saygıdan ötürü yapılması sana haram şeyleri hiç işlemedin. [107]

Şihab el-kafeci der ki; (el-hıllu) sıfat veya hal manasında masdardır. Lügat kitaplarında geçmemesi bunun inkarını gerektirmez.[108]

(el-KEBED)

(Biz insanı andolsun meşakkat içinde yarattık.)[109] ayetiyle alaklalı :Üstad der ki: el-Keşşaf sahibi şöyle der: Burada ki "kebed" kelimesinin aslı, 'kebede r-racülü kebden fe hüve kebidun' ifadesinin kullanılış sebebi ''sen birisinin ciğerini ağrıttığında ve bundan dolayı da ciğer şişip genişlediğinde bu ifade kullanılır. Daha sonra bu kelime her türlü sıkıntı ve yorgunluğu ifade için kullanılır olmuştur ki "el-mukebede" (zahmet sıkıntı) ifadesi de buradan türemiştir. Diğer alimler de "kebed" kelimesinin ''bir şeyin dehşeti, şiddet ve kuvveti'' anlamına geldiğini söylemişlerdir. Süt katılaşıp sertleştiğinde kullanılan ''tebbede'l-lebenü'' (süt katılaştı) ifadesi de böyledir. Kebed sözü de bu manaya varıp dayanır Zira kebed (ciğer) de katılaşmış kan demektir.[110] İkinci vecih ''kebed" istiva, istikamet ve dümdüz yol anlamına gelmektedir. Üçüncü vecih '''kebed'' çetin, güçlü ve kuvvetli yaratılışlı demektir.

(DEMDEME)

(bunun üzerine Rableri) suçlarından dolayı onları helak etti ve kendilerini yerle bir etti.)[111] ayetiyle alakalı Fahrettin Razi, "demdeme" kelimesinin manasıyla alakalı şöyle der: ''Allah onların üzerine o azabı kapattı…''arapçada bir şeyin üzeri

---

[107] *razi tefsiri* s180 181 *ruhul-maani fi tefsiri l-kuran el-azim ve seb'i meseni* : ebu es-sena el-elusi dar ihya-u t-turas el-arabi c30 Beyrut Lübnan s133 134.
[108] *el-baydavi tefsirine yapılan eş-şihap haşiyesi* (inayetü l-kadı ve kifayetü r-Razi) Şihabu d-Din el-kafaci c8 dad sadır Beyrut s 362
[109] el-Beled suresi ayet 4
[110] *tefsiru er-Razi* c31 s182
[111] eş-şems suresi ayet 14

kapattıldığında – demdemtü ala'ş-şey – (üzerini kapattım) denir. ve yine deve yağ bağladığında da ''Nagatün medmumetün'' (yağlı dişi deve…) denir. Ed-Dem Arapçada buluşmak demektir. Şişman bir şey için de ''ke enne ma demün bişşuhmi'' (yağla sıvanmış /kaplanmış –kanlı yağlı) denir. Defnedilen /gömülen bir şey için de ''demdemtü aleyhi'' (üzerini kapattım/ örttüm) denir.[112]

(SECA)

(Kuşluk vaktine andolsun) (Karanlığı çöktüğü zaman geceye andolsun ki…)[113] Fahrettin Razi ayette ki ''seca'' kelimesi hakkında şöyle der: ebu Ubeyde ve Muberred ve Zeccac "seca" kelimesine 'sekene' yani sakin olduğunda sukuna erdiğinde manasını vermişlerdir. Arapçada rüzgarı dinmiş geceye ''leyletün seciye'' denir. Zayıf açıp kapanan göz manasında da ''aynün seciyetün'' denir. ''Dalgaları dinmiş deniz'' manasında da (bahrun seciyetün) denir. '''Sece'' karanlık çöktü ve bütün gece durgunlaştı da denir. Ve gene gecenin gündüzü bürümesi manasında da ''sece l-ley'' ifadesi kullanılır.[114]

(LENESFAANNE)

(''Hayır! Andolsun, eğer vazgeçmezse muhakkak onu perçeminden; yakalarız'')[115] ayetinde ki ''lenesfeanne'' kelimesi hakkında, Razi der ki:1-Biz onu perçeminden tutup çekerek cehenneme sürükleriz demektir. Çünkü 'es-Sef' birşeyi birşeye takmak ve onu şiddetli bir biçimde çekmek demektir. 2 – 'es-Sef' vurmak demektir. '''biz onun yüzünü tokatlarız'' demektir. 3 – ''biz onun yüzünü karartırız'' demektir. Ve aynı zamanda 'es-Sef' üzerine kazan konulan üç taş demektir ki taşlar karardığı için onlara bu ad verilmiştir. Ve ''es-seft'' yanaklarda meydana gelen siyahlıktır. 4-''Biz onu damgalarız '' manasındadır.[116]

---

[112] *tefsiru er-Razi* c31 s196
[113] ed-Duha suresi ayet 1-2
[114] *tefsiru er-Razi* c31 s208
[115] el-Alak suresi ayet 15
[116] tefsiru er-Razi c32 s23

(ASSAMED)

(Allah sameddir.)[117] Ayetinde ki (es-Samed) kelimesi ile alakalı Razi der ki: ''O bütün ihtiyaçlar konusunda kendisine yönelinen başvurulan efendi'' manasındadır.''es-Samed''; içinde boşluk olmayan'' demektir. Sert olan, yumuşaklığı gevşekliği olmayan şeye de musammed'' denir. Müteahhir (sonra ki) bazı dilbilimciler ''es-Samed'' toz tutmayan kendisine hiçbir şeyin giremediği ve kendisinden hiçbir şeyin çıkamadığı düz ve pürüzsüz taş manasındadır'' demişlerdir.[118]

Ve buna göre dilbilimcilerin, usulcülerin ve muhaddislerin tariflerine göre, bunların çoğunluğu tek kaynaktan çıkmıştır Aynı şekilde Razi'nin tefsirinde geçen örneklerde de görüldüğü gibi sesteş kelimeler gerek arapçada ki gerçek manasında kullanılmış olsun yada mecaz mana kazanacak şekilde değişmiş/gelişmiş olsun bu kelimeler Kuran'i bir tabir kazanmıştır.[119]

[117] el-ihlas suresi ayet 2

[118] Tefsir razi c32 s181
[119] Dıraset fi fıkhıl- l-luga Dr Subhı es-salih Dar el-ilim lilmeleyin k1 Beyrut 1960 s302

3. Bölüm ZITLAR

3.1. Zıtların sözlük ve ıstılahi manası

3.1.1. Zıtların sözlük Manası

Ed-dıt (Zıt) ed-Dat (zıtlar) ve ed-Del kıyasda iki farklı kelimedir. İlki ed-dıt (zıt) birşeyin zıttı dır. iki zıt (şey); aynı anda bir araya gelmesi mümkün olmayan iki şeydir gece ve gündüz gibi.[120]

Lisanü l-arap da şöyle geçer :Zıt : Galebe çalmak (üstün gelmek) için bir şeyin başka bir şeyin zıttına olmasıdır. Siyah beyazın zıttıdır, Ölüm hayatın zıttıdır, gece gündüzün zıttıdır. Biri gelirse diğeri gider[121]

Denir ki: Onun zıttı yoktur yani ona denk bir şey / bir kimse yoktur. Ve gene şöyle denir: Kavim zıtlarını ve benzerlerini buldu yani onlara benzer olanları / arkadaşlarını buldu. Ebu Zeyd şöyle der:" Düşmanlıkta zıttı oldu." yani ona galebe çaldı, onu yendi manasındadır.[122] Ona zıt oldu/ karşı geldi ve o ikisi zıttırlar (birbirlerine terstirler)[123] Bir şeyin zıttı yani hilafı.[124]

Mısbahul Münir'de ise :Zıt bir şeyin naziri, eşidi, dengi demektir ve çoğulu ed-daat'dır. Ed-dıttu (zıt) ;bir şeyin örneği ve ed-dıttu hilafı tersi. Ve dad (zıt) eğer muhalefetini açıklarsa o şey (mudat) ters olan şey olur.[125]

1-*mu'cemu mekayisi l-luga* ibnu Faris c3 s360.
[121] *lisanu l-arap ibnu manzur* c3 s262 .
[122] *Tacu l-Arus ez-Zübeydi* c8 s308 .
[123] *el-Kamus el-muhit Mecdü* d-Din Yakup el-Feyruz Abadi tahkik tahkiki t-türas ofisi müessesetü r-risale k8 Beyrut Lübnan 2005 s295 .
[124] *cemheretü l-luga* ebu Bekir Muhammed el-hasan bin dirid el-ezheri tahkik :Remzi Münir dar el-ilim lilmeleyin k1 c1Beyrut 1987 s112.
6 *el-misbahu l-münir fi garibi ş-Şerhi l-kebir lirraf'i* Ahmed bin Muhammed bin Ali sl-Makarri el-fiyumi tahkik Dr. Abdul azim eş-şenavi dar el-mearif k2 kahire s359.

3.1.2. Zıtların istılahi manası

Zıtlar; sesteş kelimelerin bir çeşidi sayılır. Fakat her sesteş kelime'nin zıttı yapılmaz. Fakat zıttı yapılan her kelime sesteştir ama tersi değil[126] Bu meseleyi İbni el-enbar, zıtları tarif ederken zikretmiştir. Ve şöyle demister: Arapların zıt manalar üzerine koydukları kelimelerdir. Öyle ki kelime iki ayrı / farklı manaya işaret eder; Bir kelimenin, karşılıklı iki manaya veya iki zıt manaya işaret etmesidir. "es-sedefe" kelimesinde olduğu gibi: ışık ve karanlık (için kullanılır) Bu, sesteş kelime çeşitlerinden biridir. Renklerde de zıtlık ilişkisi açık bir şekilde görülür.[127]

Ibni Faris, dilde zıtların varlığını onaylar ve şöyle der: Birbirine zıt isimlerde manayı tek isimle ifade etme, Arapların adetindendir. Siyaha da beyaza da "elcevn" denmesi gibi. Bazıları bumu kabullenmez ve der ki; Araplar bir şey ve zıttı için tek isim kullanırlar, burada ki ise o kelime ''şey'' değildir.[128]

Sicistaniye göre ise: Zıtlar araplarda söz türlerinden bir türdür. Bu cümleyle, bir kelimenin birbirine zıt iki manayı ifade ettiğini kasdetmektedir.[129]

Kutrub; Arapların sözlerini üç guruba ayırmıştır. Üçüncü gurup zıtlardan oluşmaktadır. Üçüncü vecih; kelimenin aynı olması ve mananın ayrı olmasıdır ki tek kelime iki veya daha fazla manayı ifade eder. İşte bu tek kelimenin iki ve daha fazla mana ifade etmesi bir şeyin zıttı olur.[130]

Zıtlar, sesteş kelimelerin bir çeşidi olması yönüyle araştırmacılar arapçada bunların ortaya çıkmasıyla alakalı ihtilafa düşmüşlerdir. Ihtilafları sesteş kelimelerin valığıyla alakalı olup, ibni Derestevi, sesteş kelimelerin varlığını inkar etmiş ve bununla alakalı görüşünü desteklemek amacıyla '' zıtların iptali'' isimli bir kitap

---

[126] *Mu'cemu l-mufassalfi l-lugati ve l-edep Dr imilbedi'* yakup dr mişel asi k1 dar ilim lilmelayinBeyrut Lübnan 1987s423

[127] *Kitab ed-dat* Muhammed b. Kasım el-enbari :tahkik Muhammed ebu el-Fazıl İbrahim :el-Mektebetü l-asriyye – sayda Beyrut 1987 s1

[128] Es-saıabi ibnu Faris s60

[129] *Kitab ed-dat* : ebu Hatim sehl b. Muhammed b. Osman es-sicistani Tahkik : Muhammed Abdulkadir Ahmed darul mearif Kahira s75

[130] *Kitab ed-dat* : ebu Ali Muhammed b. el-müstenir Kutrub Tahkik Dr Hana Haddad Dar el-ulum k1 er-Riyat Suudi Arabistan 1984 s70

kaleme almıştır.[131] Ibni Seyyide; el-Muhassas adlı eserinde hocalarından birisinin bu meseleyi inkar ettiğini zikretmiştir.[132]

Ibni el-Enbari, O inkar edenlere şu sözleriyle cevap verir: Arapların bazı sözleri diğer bazısını tashih eder düzeltir ve başı ile sonunu birleştirir. Bunun için cümle tamamlanmadan; hitabetin / konuşmanın manası anlaşılamaz. Bundan dolayı iki zıt manaya gelen kelimelerin bulunması caiz olmuştur.[133]

Yeni dilbilimciler ise;Tek kelimenin birbirine zıt iki manada kullanılması bütün dillerde yaygın bir hal iken, yeni dilbilicilerin bu konuya gösterdikleri ihtimam çok zayıf olmuştur. [134]Onlardan bazıları zıtları sesteş kelimeler çeşidinden sayarlar. Muhammet Hüseyin Ali Yasin şöyle tarif etmiştir: Tek bir kelimenin birbirine zıt iki manaya sarfedilmesidir .[135] Üzüntülü ve sevinçli olan kişiye es-semid, kolay ve zor olana el-celel denmesi gibi.[136]

Dr Muhammet Şahin, zıtların varlığını Kabul eden usulculerin tariflerini sıralar ve zıtların sesteş kelime çeşitlerinden bir çeşit sayıldığı görüşüne muvafakat eder. Zıtları da şu şekilde tarif eder: O sözler ki tek bir kelime ile iki zıt mananın ifade edilmesidir.[137]

Sitifin Evleman; "arapça'da kelimenin rolü" kitabında şöyle der: Herkes bilir ki; bir kelimenin zıt manaları hiçbir rahatsızlık ve sıkıntı olmadan yan yana asırlarca yaşayabilir.[138]

Dr Ali Abdulvahit Vafi orta yolu tercih etmiş ve şöyle demistir: Zıtlar, sesteş kelime çeşitlerinden özel bir türtür. Bundan dolayı araştırmacılar sesteş kelimelerin varlığı konusunda ihtilafa düşmüştür. Bunlardan bir gurup, arapçada olmadığını

---

131 *elmu'cem el-Mufassal fi l-lugati ve l-edebi* m1 s423 424
132 *ilmü d-delale* : Ahmet muhtar ömer s194
133 - *kitabu l-ed-dat* : en-bari s2
134 *ilmü d-delale* : Ahmet Muhtar Ömer s191
16 *ed-dıraseet l-lugaviyye inde l-arap* : Muhammet Hüseyin ali Yasin mektebetü l-hayat k1 Beyrut 1980 s418
17 *Nusus fi fıkhı l-luga el-arabiyye* : Bekir es-seyyid Yakup dar en-Nahda el-arabiyye c2 Beyrut s103
18 *el-müşterek el-lugavi* Dr. Tevfik Muhammed Şahin s133 134
19 *Devru l-kelime fi l-arabiyye* sitifin evleman s118
20 *fıkhu l-luga* dr Ali Abdulvahit Vafi s148, 149

söylerken başka bir gurup da çoklukla bulunduğunu savunmuştur. Her iki gurup da gittikleri yolda orta yoldan uzaklaşmış olabilirler.[139]

Dr İbrahim Enis şu sözleriyle zıtları sesteş kelimelerden saymıştır: Eğer bir kelimenin herhangi iki farklı manayı ifade etmesi caiz ise bir kelimenin iki zıt manayı ifade etmesi daha uygundur (caizdir). Zira bu manalardan birinin akla gelmesi halinde diğer manayı da çağrıştırması doğal bir haldir. Bundan dolayı zıtlar, sesteş kelimelerden bir çeşittir.[140]

Fakat Dr İbrahim Enis zıtların manasını sınırlandıranlardandı. Ibni Enbari'nin zıtlardan saydığı birçok kelimeyi reddetmiş ve şöyle demistir: Arapçada ki ''zıtlar'' örneklerini incelediğimizde ve sonra da bunlardan, seçiminde tekellüf ve zorlama isteğenleri çıkardığımızda, geriye - her dilde- bilimsel manada zıtlardan sayılabilecek 20 tane kelime kalır.[141]

Dr Mansur Fehmi de aynı şekilde Dr İbrahim Enis'in görüşünde olup : Zıtların sayısı 20 kelime kadardır der.[142]

Daha önce de geçtiği gibi zıtların inkarı zorlama bir durum olup, bütün zıt örnekleri tevil etme çabası da bizi bu konunun dışına çıkarır. Hatta Derestevi'nin kendisi de - ki O zıtları inkar edenlerin başında gelir- o kelimelerden (zıtlardan) nadir olanların mevcudiyetini itiraf etmek zorunda kalmıştır.[143]

3.1.3. Zıtların oluş sebepleri

Dilbilimciler, dilde zıtların ortaya çıkma sebepleri üzerinde durmaya çalışmışlar ve bu konudaki görüşleri şöyledir:

---

[21] *fi l-lehceti l-arabiyye* Drİbrahim Enis mektebetü l-encelo el-mısrıyye Kahire 2003 s179

[22] *fi l-lehceti l-arabiyye* Drİbrahim Enis mektebetü l-encelo el-mısrıyye Kahire 2003 s179

[23] *ed-tedat fi l-kuran-I kerim* ‘*’beyne n-nazariyyeti* ve t-tatbik muhammed nuruddin el-muncid daru l-fikril muasır k 1 Beyrut Lübnan 1999 s43

[24] *Fikhu'l-Luga*: Dr. Ali Abdul-vahid Vafi s149

[25] *kitabu l-ed-dat* es-sicistani s46

Kelimenin birbirinden farklı manalara gelecek şekilde kullanılmasına sebep olan, Arapların lehçe ihtilaflarıdır.Es-Sicistani'nin dediği gibi lehçe, başka lehçelerin kullandığı manaları ödünç alabilir ve böylece bu ödünç alma yolu ile iki zıt mana bir araya gelebilir.[144]"Dilde zıtlar genişleme / zenginlik için kullanılır" görüşü Kutrub'un tercih ettiği bir görüştür ve şöyle demistir: Araplar sözlerine genişlik/zenginlik katmak için iki kelimeyi bir mana için kullanmışlardır. Sözün geniş/zengin olduğuna delil getirmek için Şiirde de bu uslubu kullanmışlardır.[145]

Istiara ve mecaz için zıtların kullanılması: Söz, asli manasından başka mecazi bir manaya intikal edebilir ve bazı kavimlerde asli manası ile kullanılıyor olabilir. Daha sonra bu kavimde veya başka bir kavimde bu asli manadan başka mecazi bir manaya intikal edebilir. İyimserlik için Amaya (köre) basir (gören) ve ısırılan (hasta) birine de selim (sağlam/sağlıklı) denmesi gibi.[146]

Sesin gelişmesi: herhangi bir kelimenin asli sesi, ses gelişme kurallarına göre bazı değişikliklere veya hazf ve ziyadeye uğrayabilir. Kelimenin iki köke ait olması: Bunun sebebi de, kelimenin iki asıl köke çatallanmasındandır. iki zıt manadan biri, kelimenin asıl kökünden geliyor olabilir ….

Bu durumda elimizde tek değil iki kelime bulunmuş olur. Bu yorum kelimenin zıtlar gurubundan olduğunu gösterir. Bu duruma örnek ise '' hecede'' kelimesidir. ''Hecede'' name (uyudu) ve sabaha kadar uyanık kaldı manalarına gelir. Ihtimal dairesindedir ki name (uyudu) kelimesi bu kelimeden gelmektedir. "Seher" kel'mesinin manası ise çalıştı cühd gösterdidir. Uykuya direnmeye gösterilen çabanın karşılığı olarak çalıştı çaba gösterdi manasındadır. [147]

---

[26] *kitabu l-ed-dat* : en-bari s8.
[27] *elmu'cem el-Mufassal fi l-lugati ve l-edebi* m1 s 425
[28] *Fikhu'l-Luga*: Dr. Ali Abdul-vahid Vafi s152

3.2. Fahreddin er-Razi'nin Tefsirul Kebirinde ki amme cüzünde bulunan zıtlar meselesi

Fahreddin er-Razi sesteş kelimelerin bulunmasını inkar etmez. Tefsirinde zıtlar meselesini şöyle anlatmıştır.

(Süccirat)

(Denizler kaynatıldığı zaman)[148] ayetinde ki "süccirat" kelimesini zıtlardan saymıştır. Der ki: bu kelime aslında tandır (fırın) tutuşturulduğu zaman kullanılan bir ifadedir. Birşey yakıldığı zaman orada bulunan rutubet kurur bu durumda denizlerde su namına hiçbir şey kalmıyacaktır. Süccirat () bir de fışkırdı patladı manaların da gelir. Zira denizler arasında –denildiğine göre- engel / sınır vardır ve Allah bu engeli kaldırdığı zaman denizler taşar ve biribirine karışır.[149]

Razi burada "süccirat" kelimesinin, birbirine zıt iki manasını vermesine ramen kelimenin zıtlardan olduğunu açık bir şekilde belirtmemiştir. Fakat el Enberi, açık bir şekilde belirtmiş ve şöyle demiştir: el-mescür () zıtlardandır. Elmescür dolu ve boş için kullanılır. Dolu için de boş için de el-mescür denir.[150]

(As'ase)

(Andolsun yöneldiği zaman geceye)[151] Fahreddin er-Razi diyor ki; as-ase zıt kelimelerdendir. Akşam olduğu zaman geceye, as-ase ve sabah olduğu zaman da gündüze as as denir.[152] Bu görüşe el-Enberi muvafakat eder ve der ki : as-ase, gitti manasindadir. Bazıları da O nun şöyle dediğini naklederler: as-ase gece oldu manalarındadır.[153] Kutrub şöyle der: gece öyle bir as-as oldu ki (yani) : karardı. As-as aynı şekilde :gitti manasındadır. Bu ibni Abbasın görüşüdür.[154] Ez-zeccac bu lafzı zıtlar 'dan saymış ve şöyle demiştir. As-ase l-leylü : geldiği sabah olduğu zaman ve as

[148] tekfir suresi ayet 6
[149] *Fahrettin Razi tefsiri* c31 s69
[150] *Kitab ed-dat* : el-enbari s54
[151] tekfir suresi ayet 17.
[152] *Fahrettin Razi tefsiri* c31 s73.
[153] *Kitab ed-dat* el-enbari s32 .
[154] *Kitab ed-dat* :Kutrub s122 .

ase gittiği zaman ve her iki mana da aynı şeye döner ki; o da bidayetinde karanlığın başlaması ve nihayetinde gitmesidir. [155] (36)

(Ez-zan)

(Onlar diriltileceklerini bilmiyorlar mı)[156] ez-zan şek/ şüphe ve kesinlik manalarına gelir. Razi bununla alakalı der ki: "ez-Zan"la alakalı iki görüş vardır: Birincisi : Bundan kasdedilen ilimdir (bilmekdir). Buna göre kendilerine bu şekilde hitap edilenlerin öldükten sonra dirilişi Kabul edenlerden olması muhtemel olduğu gibi buna inanmayanlardan olması da muhtemeldir. Ikinci görüş ise :buradamki zann ile ilim değil zannetme manası kasdedilmiştir.[157]

(Süvvibe)

Nasıl, kafirler yapmakta olduklarının karşılığını buldular mı?) [158]Razi der ki: "süvvibe" mükafatlandırıldılar mı yani Allah onları mükafatlandırdı mı demektir. el-Müberred de der ki: bu kelime "es-sevap" kökünden gelen bir fiildir. O da ister iyi ister kötü olsun insanın yaptığı şeyin karşılığı olarak kişiye dönen şey manasındadır. Ve "es-sevap" kötülüğün karşılığını verme manasında da kullanılır.[159]

(Hunefee)

(Halbuki onlara ancak dini Allaha has kılarak hakka yönelen kimseler olarak ona kulluk etmeleri….emredilmişti)[160]Razi diyor ki:"hunefe" den Allah'ın muradı, dosdoğru olanlardır "el-hanef"in manası istikamettir. Topal olana ahnef denilmesinin

---

[155] *Maani el-kuran ve irabuhu* : ishak İbrahim bin es-sırri ez-zücac Tahkik Abdülcelil Abdu Şelebi Alimül kitab k1 c5 Beyrut 1988 s292.
[156] mutaffifin suresi ayet 4 .
[157] *Fahrettin Razi tefsiri* c31 s90 91.
[158] mutaffifin suresi ayet 36
[159] *Fahrettin Razi tefsiri* c31 s103
[160] Beyyine suresi ayet 5

sebebi de iyimserlikten dolayıdır. Ama (kör) olana basir (gören) Ve helak (heleke) olanlara, kazananlar (mefeze) dediğimiz gibi.[161]

Tefsiri kebirde ki Amme cüzünde geçen zıtlar örneklerinden anlaşılacağı üzere Razi zıt kelimelerin olduğunu Kabul etmektedir. Fakat bu konuda mübalaya gitmemiştir. Dilbilimcilerin zıtlardan saydıkları bazı kelimeleri Razi tefsirinde zikretmemiştir tam tersine onlara çok manalar vermiştir. Bu da usulcülerin savunduğu bütün zıtların sesteş olduğu fakat bütün sesteşlerin zıtlardan olmadığı görüşünü desdeklemektedir. [162]

[161] *Fahrettin Razi tefsiri* c32 s46

[162] *Fi İlmi D-Delale* : Muhammed sa'd Muhammed Mektebetü Zehra eş-Şerk k1 2002 s154

4. BÖLÜM
(Muarreb) Arap(ça)laştırma

4.1. Muarrebin sözlük ve ıstılahi manası

4.1.1. Muarreb'in sözlük manası

Araba: ayn ve ra ve ba üç manaya gelir. **Birincisi:** dönüş ve açmak **ikincisi:** Çalışmak, gayre,t çaba ve temiz kalpli olmak **üçüncüsü**: vücutta veya bir uzuvda hastalık olması.[163]El-arabu: insanlardan bir topluluk nesil ve onlara nisbet edilen kişilerdir ve onlar medenidir şehir halkıdır. Tearreba: yani araplara benzedi. Tearraba ba'de hicreti : yani arap (bedevi) oldu. Arraba mantıkahu: yani hatadan onu korudu. Arrabat ani'l-kavmi: onlar hakkında konuştu.[164]

Ez-Zübeydi tacül-arus kitabında şöyle der: Et-te'ribu: (hurma dalını kesmektir) ve o da budamaktır. Ve et-te'ribu: Arapçayı öğrenmektir. Hasan bir sözünde şöyle der:el-Beniyyu Hasan'a, namazda ruife olan bir adam (burnundan kan gelen) hakkında ne dersin diye sorar. Hasan da bu cümle ''O adam insanlara yuarreb (arapça öğretiyor) manasındadır'' der ve devam eder ''ru'ife''nin manası ''insanlara Arapçayı yanlış öğretiyor'' manasındadır. Yabancı ismin Araplaştırılması:arapların o ismi arapça usulüne göre söylemeleridir.[165]

4.1.2. El-Muarreb'in ıstılahi manası

Şihabuddin el-kafeci şöyle tarif etmiştir: Arapça olmayan bir kelimenin Arapçaya geçmesidir ve ''et-ta'rib'' muarreb diye meşhur olmuştur. **Sibeveyh** ve başkaları bunu i'rab diye isimlendirmişlerdir ki, bu durumda muarreb

[163] *Mu'camü'l Mekayisi'l Luga* – ibn Faris C4 S299
[164] *es-Sıhah* el-Cevheri c1 s178, 179
[165] *Tacu l-Arus min cevahiri ı-kamus* ez-Zübeydi c3 s340 es-Sıhah el-Cevheri c1 s179

(Arap(ca)laştırılmış) denir. Kelime arapçalaştırıldıktan sonra önceki asıl manasından farklı bir manada da kullanılabilir. [166]

Es-Suyuti de şöyle tarif etmiştir: Arapların başka diller de kullanılan kelimeleri kendi dilindeki asıl manalardan farklı manalarda arapçada kullanmalarıdır.[167]

Et-Tehenvi ye göre ise: Başka milletlerin ortaya çıkardığı / kullandığı ve arapların da o mana üzere aynı manada kullandığı kelimelerdir.[168]

Celaleddin el-Mahalli' ye göre ise muarreb (arap(ca)laştırılmış) kelime: Arapların başka dillerde kullanılan kelimeyi kendi dillerinde (Arapça'da) o dilde kullanılan aynı manada kullanmalarıdır.[169]

İbni Kemal Paşa açıklama getirir ve der ki: Yabancı kelime arapçalaştırıldıktan sonra kendi dilindeki asıl manasından farklı bir mana da kullanılabilir. Ve kelime muarreb (arapçalaştırılmış) olmasından dolayı bu duruma bir engel ve mani yoktur der[170]

Moderni dilbilimciler ise bu mesele de eski dilbilimciler gibi düşünürler. Sadece Dr. Ramazan Abduttevvab, arabçalaştırma (muarreb) için; ''Arapçanın komşu dillerden aldığı kelimeler " diye tarif etmiştir. Ve bu kelimeler kendi dillerindeki manaları üzere kalmamır, araplar kendi dillerindeki ses ve söyleyiş kuralına göre düzenlemişlerdir.[171]

Dr Ali Abdulvahit Vafi, muarreb içi n;muarreb, sonradan dile giren kelimeleri ayırmak için arapların en fasihlerinin kullandıkları kelimeler olduğunu görür.[172] Ve böylece dilbilimciler ''muarrebin'' Arapçaya başka dillerden geçen kelimeler olduğu tarifi üzerinde ittifak etmişlerdir.

---

[166] *Şifa-ü l-Ğalil fi ma fi kelami l-arap mine d-dehil* Şihabüddin Ahmed bin Muhammed bin Ömer el-kafeci Önsöz yazan ve tashih eden : Dr. Muhammed Keşşak dar el-Kütüp el-ilmiyye k1 Beyrut Lübnan 1998 s33, 34.

[167] *el-Mezher* es-Suyuti c1 s268

[168] *Mevsuatü Keşşaf Istılahat el-funun ve el-ulum* Muhammed Ali et-Tehenvi Tahkık Dr Dehruc Mektebetü Lübnan Naşirun k1 c1 Beyrut Lübnan 1996 s1582.

[169] *el-Bedir et-Tali' fi halli cem'i l-vevami'* celalüddin ebi Abdullah Muhammed bin ahmed el-Mahalli eş-Şafi'i şerh ve tahkik : ebu el-fidee Murteda Ali bin Muhammed el-Muhammedi ed-Dağıstani Müessesetü er-risale Naşirun k1 c1 Beyrut – Lübnan 2005 s265

[170] *Risale fi tahkiki ta'ribi l-kelime el-e'cemiyye* : ahmed bin Süleyman tahkik: Muhammed Seva'i, Tahkik: Muhammed Seva'i el-Cefan ve el-cabi littibaati ve n-neşr k1 Dımeşk 1991 s52, 53

[171] *Fusul fi fıkhı l-arabiyye* Dr. Ramazan Abduttevvab s359

[172] *Fıkhu l-luga* Dr. Ali Abdulvahid Vafi s153

4.1.3. **Muarreb yapmanın şartları**

Bir kelimeye muarreb denebilmesi için iki şartın bulunması gerekir.

Birinci şart: (kelimenin arapça olabilmesi için) Yabancı dilden Arapça'ya geçen kelimenin harflerinde ve yapısında değişiklik olması gerekir.

İkinci şart: Kelimenin Arapçaya ihticac döneminde geçmiş olması gerekir

Bunun Kuran-ı Kerim'de, Hadisi Nebevi'de veya sözleri hüccet kabul edilen arapların sözlerinde geçmiş olması gerekir.[173]

IV. Dilbilimcilerin Kuran'daki muarreb'lerle alakalı tutumu

Dilbilimciler Kuran'da muarreb kelimelerin mevcudiyeti hakkında ihtilafa düşmüşlerdir. Bunların yabancı kelimeler olduğunu kabul edenlerle inkar edenler arasında görüş farklılıkları aşağıdaki gibidir.

Kuran'da muarreb kelimelerin varlığını kabul etmeyenler

Arapça alimleri, Allah Teala'nın Kuran'da ki (arapça bir kuran) ve (apaçık arapça bir dil)[174] ayetlerine binaen Kuran'da yabancı kelime olmadığını iddia etmişlerdir. Bu imam-ı Şafi'nin, Ebu Ubey'denin, ibni Faris'in ve diğerlerinin görüşüdür.

Ebu Ubeyde; (Allah O'na rahmet eylesin) şöyle demiştir: Muhakkak ki O apaçık arapça bir dil üzere indirilmiştir kim onun içinde arapça olmayan kelimeler olduğunu iddia ederse, büyük laf etmiştir. Kim ''keze'' kelimesinin nabati olduğunu iddia ederse büyük bir laf etmiştir.[175]

İbni Faris de : İçinde Arapça olmayan bir kelime olsaydı şüpheci birisi, Arapların o kelimeyi söylemekten aciz olduğu vehmine kapılabilirdi. Zira o kelime bilmedikleri başka dillerde kullanmış olacaktı.[176]

---

[173] *el-Muarreb min kelami l-e'cemiyyi ala hurufu l-mu'cem* : ebu Mansur el-cevaliki Mevhub bin Ahmed bin Muhammed bin el-hıdır Tahkik: Dr. Abdurrahim Dar el-kalem k1 Dımeşk 1990 s13, 14

[174] *el-Mezher* es-Suyuti c1 s268

[175] *Fıkhu l-luga* muhammed bin İbrahim el-Hamed Dar ibn Kazime k1 Suudi Arabistan er-Riyat 2005 158, 159

[176] *el-Mühezzeb fima vaga'a mine l-Kuran min l-Muarreb* Celaliddin es-Suyuti Tahkik : Dr. Et-Tahami er-Racihi el-Haşimi s58

Kuran'da muarreb'lerin varlığını kabul edenlerin görüşleri

Es-Suyuti ''el-mezher'' eserinde şöle der. İlim ehlinden İbni Abbas, Mücahit, ibni Cübeyr, İkrime, Ata ve diğerleri birçok kelime ile alakalı yabancıdır (arapça değildir) demişlerdir. Onlardan "taha" "et-Tur"

"er-Rabbaniyyun" kelimeleri Süryanicedir. "Es-Sırat" "el-Kıstas"

"el-Firdevs" ise Rumcadır demişlerdir.[177]

(arapça bir kur'an) ayetine rağmen Kuran'da muarreb kelimelerin bulunuşuna cevaz verenler buna şöyle cevap vermişlerdir. Az sayıda arapça dışından kelimelerin oluşu O'nu (Kur'an-ı) arapça olmaktan çıkarmaz. Farisi bir kasidenin içinde Arapça bir kelimenin bulunması onu farsça olmaktan çıkarmadığı gibi.

(E e'cemiyyun ve arabiyyun) ayeti ile alakalı da;﴿أَأَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ﴾

"Başka dilde bir kitap ve muhatapları Arap öyle mi" manasındadır demişlerdir.[178]

Ağır basan olan görüş ise; Suyuti'nin, Ebu Ubeyde'den naklettiği : ''Bana göre doğru olan görüş, her iki görüşü de tasdik etmektir'' der. Şundan dolayıdır ki, fakihlerin görüşüne göre bu kelimeler yabancı olup Arapçaya geçmiş ve muarreb olmuştur arap(ca)laşmıştır. Yabancı bir kelimeden arapça bir kelimeye dönüşmüş ve arapça olmuştur. Daha sonra Kuran inmiş ve bu kelimeler arapların sözleriyle (dilleriyle) karışmıştır. Kim bu kelimeler arapçadır derse doğru söylemiş olur ve kim de yabancıdır derse o da doğru söylemiş olur.[179]

İşte **ibni el-Enberi'nin** "sırhunne" kelimesinin tefsiriyle alakalı tuttuğu yol budur. Manası ise ''kanatlarını kesti, parçaladı''manasında olup kelimenin aslı nabatça'dır der. Çünkü Allah Araplara yabancıların diliyle hitap etmez.[180]

Fasih Arapçada ve Kuranı Kerim'de muarreb kelimelerin bulunduğunu inkar etmek abesle iştigaldir.

Alimler, Arapçada ki muarreb kelimeleri tespit edebileceğimiz bazı işaretler koymuşlardır.

---

[177] *el-mezher* es-Suyuti c1 s268
[178] *Fıkhu l-luga* muhammed bin İbrahim el-Hamed s 150, 160
[179] *es-Sahabi*: İbn Faris s33 el-Mezher : es-suyuti c1 s268 269
[180] *Kitab ed-Dat* ibn el-Enbari s38

Onları kısaca özetleyelim

1-Sad ve cim harflerinin bir kelimede beraber bulunması cas, sanca, solcan gibi

2-Cim ve kaf harflerinin bir kelimede beraber bulunması el-mancanık, el-cevalık, el-carmuk gibi

3-ra harfinin nun harfinden sonra gelmesi. Nercis, nersiyan gibi

4-Be, sin ve te harflerin bir kelimede beraber bulunması. el-bostan gibi

5-zel harfinin del den sonra gelmesi. El-mühender gibi

6-Rubai ve humasi bir kelimenin zelaka (f-r-m-n-l-b harfleri) (bunlar dudaktan ve dilin kenarından çıkan harflerdir) harflerinden beri olmasıdır. akceş kelimesi gibi.

7-Kelimenin vezin dışı olması. İbrisim öreneğinde olduğu gibi[181]

[181] *Fusul fi fıkhı l-Luga* Dr. Ramazan Abdulttevvab s363

4.2. Fahreddin Razi'nin Tefsiru-l Kebirine göre amme cüzündeki muareb kelimeler

Fahreddin Razi Kuran'da ki muarreb kelimeler konusunda orta yolu tutmuştur. ''İstebrak'' kelimesinin tefsiriyle alakalı der ki: işin doğrusu bu kelime aslında araplar arasında bulunmuyordu ve arapların dilinde indirilmemişti. Fakat bundan murat onun var olduğu dilde ki manasını her arap biliyordu.[182] Fakat **Suyuti** el-mezher kitabında; Razi, dillerin bazı kelimeleri ortak kullandıkları görüşündedir der. Ve ilave eder;Fahreddin Razi ve tabileri şöyle derler: el-müşketü, el-kıstas, el-istebrak, es-sicil kelimelerinin arapça olmadıklarını kabul edemeyiz tam tersine bu kelimeleri araplar koymuş ve diğer diller de aynı manada kullanılmıştır es-sabun et-tennur örneklerinde olduğu gibi. Diller bunlar da müttefiktirler.[183]

Tefsirü l-Kebir'deki muarreb kelimelerin varlığına amme cüzünden bazı örnekler

(ĞASSAK)

Allah Teala'nın (kaynar su ve irin)[184] ayetiyle alakalı Razi der ki: Alimler ''ğassag'' kelimesinin ne demek olduğu konusunda şu izahlaıı yapmışlardır:

1- **Ebu muaz** şöyle demektedir: Ben hocalarımdan, bu kelimenin aslında farsça bir kelime olduğunu daha sonra Arapçaya geçtiğini ve (arapçalaştığını) ve farslıların bu kelimeyi pis buldukları şeyler hakkında kullandıklarını duymuştum:
2- Takat getirilemeyecek kadar soğuk anlamındadır ki bu zemherir diye adlandırılan şeydir.
3- Cehennemliklerin gözlerinden derilerinden akan irin, ter vb pis nemli yapışkan şeylerdir.[185]

[182] *Tefsir Fahreddin Razi* c29 s127
[183] *el-mezher* es-Suyuti c1 s267
[184] Nebe suresi ayet 25
[185] *Tefsir Fahreddin Razi* c31 s16

Bu görüş **Şihabiddin Kafaci**'nin görüşüne uygun düşmüştür ki O da; ''ğassak" kelimesiyle alakalı soğuk manasındadır der. Bazıları bu kelime için Arapçadır bazıları da muarrebdir demişlerdir.[186]**el-Cevalik ''**ğassak'' kelimesiyle alakalı : O Türkler'in dilinde soğuk demektir demiştir ve o faal ve aktif manasındadır ki bu durumda arapça bir kelimedir.

Taberi farklı görüşleri naklettikten sonra der ki: bana göre en doğru mana derilerinden akan irin manasıdır zira bu diğerlerinden dan daha uygundur.[187]

(TUVA)

Allah Tealanın (hani rabbi ona mukaddes tuva vadisinde şöyle seslenmişti)[188] ayetiyle alakalı Razi der ki: tuva ile alakalı birkaç izah

1- Bu, Şam'da bir vadinin adıdır. Bu Allah Teala'nın yemin ettiği turun yanındadır
2- Bu, İbranice ''ey adam'' manasındadır. Bu ibni Abbasın görüşüdür.
3- Bunun, ''Allah ona, gecenin tuvasında yani bir saatinde firavuna git.. diye seslendi manasında olması da muhtemeldir. Çünkü gecenin bir saatinden sonra sana geldim '' manasında tuva kelimesi kullanılır. [189]

el-Kermani de ''el-acaib'' kitabında dediği gibi ; o kelime muarrebdir ve gece manasındadır derler demiştir. Ayrıca muarrebdir ve İbranicede adam manasındadır da denilmiştir. Bu halde cümlenin manası ''ey adam sen mukaddes vadidesin'' olur.[190]

(SİNİN)

Allah tealanın (sina dağına andolsun)[191] ayetiyle alakalı Fahrettin Razi der ki: İkrimenin rivayetine göre ibni Abbas '''tur'un dağ ''siniin '' kelimesinin ise habeşcede '''güzel'' manasına geldiğini söylemiştir . **Mücahid** ''sinin'' kelimesine ''mübarek'' manasını vermiştir. **El-Kelbi** de; ''ağaçlı dağ'' manasını vermiştir.

---

[186] *Şifa ü l-ğalil* : Şihabüddin el-Kafeci s221
[187] *el-Muarreb min kelami l-e'cemiyyi ala hurufu l-mu'cem* : el-cevaliki s461 462
[188] Naziat suresi ayet 16
[189] *Fahreddin Razi* tefsiri c31 s39
[190] *el-Mühezzeb* : es-Suyuti s114
[191] Tin suresi ayet 2

Mukatil ise nabatça da meyveli ağaçların bulunduğu her dağ ''sinin'' ve ''sina'dır'' der.[192]

(SİCCİL)

Allah Tealanın (üzerlerine balçıktan pişirilmiş taşlar atıyorlardı)[193] ayetiyle alakalı Fahrettin Razi der ki: Bununla alakalı birkaç mesele vardır.

1-Siccil:Sanki kafirlerin azabının kaydedildiği amel defterlerinin adıdır.

2-İbni Abbas ''siccin''in manasının ''bir kısmı taş bir kısmı çamur'' manasında olmak üzere farsça '''senk'' taş ve kil olduğunu söylemiştir.

3-ebu Ubeyde şöyle der: ''Siccil'' şedid kuvvetli manasındadır.

4-siccil dünya semasının adıdır.[194]

Ezheri, araplar bunu (muarreb yapmışlardır) ve böylece arapça olmuştur der. Zira birçok kelimeyi muarreb yapmışlardır ''ed-dibec'' ''ed-divan'' ''el-istebrak'' gibi.[195]

Razi, Müfessirlerin Kuran-ı kerimde ki muarreb saydığı birçok kelimeyi muarreb kabul etmemiş ve onların arapça asıllı olduğuna dair deliller sunmuştur.

Yukarıda zikredilenlerden sonra denilebilir ki; ''muarreb kelime'', başka dillerde kullanılan kelimenin Arapçada kullanılması demektir ki araplar o kelimeleri arap(ca)laştırmışlardır (muarreb). Ve o kelimeleri yabancı dillerden kendi dillerine değiştirmişlerdir ve böylece o kelimeleri arap(ca)laştırmışlardır. Diğer arapça kelimelere uygulanan dilbilgisi kuralları (bazı haller hariç) onlar için de geçerli olmuştur. ''el'' takısı ile marife yapılırlar, muzaf ve muzafun ileyh olurlar, ikili ve çoğul yapılırlar, dişilik ve erkeklik halleri vardır. Bütün bunların ötesinde dilciler muareeb kelimeleri sarfetmişler ve o kelimelerden başka kelimeler de türetmişlerdir.[196]

---

[192] *Fahreddin Razi tefsiri* c32 s10 *el-Mühezzeb* : es-Suyuti s102
[193] Fil suresi ayet 4
[194] *Fahreddin Razi tefsiri* c32 s101 *şifa ü l-ğalil* : Şihabüddin kafeci s173
[195] Önceki kaynak c18 s39
[196] *Fusul fi fıkhı l-Luga* Dr. Ramazan Abdulttevvab s365, 366

5. BÖLÜM
el-Musahabetü l-Lafzıyye

5.1. El-musahabetü l-lafzıyye'nin sözlük ve ıstılahi manası

5.1.1. Musahabe'nin sözlük manası

(sa ha be): (sahibe kelimesi semiahu kelimesi gibidir.) Yeshabuhu fethalı, (Sahabeten) (kesreli) sohbetin (zammeli) sohbetünşeklinde gelir,saahabehu gibi: yani; (onunla arkadaş oldu) manasındadır.[197]Es-sohbetü masdardır: sahibe – yeshabu-sohbetenMecazi manası ise: eshabtühü ş-şey) yani; o şeyi ona verdim.

Sahıbehu, yeshabuhu, sohbeten; zammeli ve sahabeten; fethalı şekli olup ve (es-saahib'in) çoğulu da ''sahbun''şeklinde gelir. Raakibun ve rakbun örneğin de olduğu gibi. Ashabtühü ş-şey, yani o şeyi ona verdim.[198] Mısbahu l-münirde geçtiğine göre : sahıbtühü: ashabuhu fe ene (arkadaşları ve ben ona arkadaş olduk), (saahibu)'nun çoğulu (sahbun) ve (ashabu) ve (sahabetün)'şeklinde olur.
El-ezheri der ki; (saahıbün) ve (sohbetün) ferihün ve fürhetün gibidir.[199]

Mekayisil l-Luga sözlüğünde ise: (sahıbe) sad, ha ve be harfleri kelimenin asıl harfleridir diye geçer. Bir şeyin Mukarene ve mukarebesine, yakınlaşmasına delalet eder. Bundan dolayı ''Raakibun'' ve ''rakbun'' örneğinde olduğu gibi es-sahib'in çoğulu; es-sahab'dır. Bir kimse tabi olup, boyun eyer, ve itaat ederse ona ''ashabe fulanun'' denir.Bir kimsenin oğlu ergenlik çağına ulaşırsa ona; ashabe r-racülü denir. Birşey (bir kişi) başka bir şey (kişi) ile beraber olursa ona: (isteshabehu) ''onun arkadaşı oldu'' denir. Eğer derinin üzerinde tüy/kıl bırakılırsa ona; ''mushabun'' denir. Suyun üzerine yosun çıkarsa ona da: Ashabe l-mau denir.[200]

---

[197] *Tacü l- arus* ez-Zübeydi c3 s185 187
[198] *-Es-Sıhah* el-Cevheri c1 s161
[199] *El-Mısbah el-münir el-füyümi* s333
[200] *Mu'cemu mekayisi l-luga* ibn Faris c3 s335

5.1.2. **Musahebe'nin ıstılahi manası:**

Eski dilbilimciler, bu çeşit ifadeler için ayrıntılı ve müstekil bir konu tahsis etmemişlerdir. Kelimelerin manalarını açıklarken veya sözlük manalarını verirken işaret etmişlerdir.Abdulkadir el-Cürcani en-nazm teorisinde buna işaret etmiş ve demiştir ki: kelime bir cümleye girmeden önce, kelimenin cümle içersinde, haber, emir, nehiy, istikbar, teaccüb durumunda olmasını gerektirecek konumda olmasından önce, cümlede bir kelimeyi başka bir kelimeye eklemeden istediğimiz manayı vermeyecek olan durumda ve kelimenin başka bir kelime ile birleştirilmesinden önce ve lafzın başka bir lafız üzerine bina edilmesinden önce kelimeye bakmak gerekir…

Şüpheye düşmeyecek şekilde, bilimsel olarak baktığımızda da anlarız ki; tertip ve düzen olmadan kelimeler birbirine eklenemez, birbirine bina edilemez ve bir kelime başka bir kelime ile irtibatlandırılamaz bu meselenin böyle olduğunu hiçbir akıllı insan inkar etmez.[201]Ebu Hilal el-askeri, bir lafzın tekli halde kullanımı ile başka bir lafız ile beraber kullanılmasını ayırmıştır. Bu durum, onun manasına etki eder ve manasının değişmesine sebep olur. İlim ve marifet kelimelerini de birbirinden ayırmıştır. Zira bu ayırma, her siyakda ilgili lafızların musahebesini gerektirir. Mesela:(Zeydün arifun) Zeyd ariftir .Fakat Allah arif olarak vasfedilemez.[202]

Ibni Faris de, es-Sahabi kitabında ''el-Muhazetü'' isimlendirmesiyle ona işaret etmiştir. Ve şöyle demiştir: El-muhaze'nin manası: sözün başka bir sözün hizasına/yanına getirilmesidir. Farklı olsalar bile lafız olarak o kelimenin vezninde yapılırlar. ''el-ğadeye ve el-aşeye'' örneğinde olduğu gibi. Sebep olarak da; ''El-gadeye'' kelimesinin ''el-aşaye'' kelimesine eklenmesinden dolayıdır demişlerdir. [203]

5.1.3. El-musahebe'nin ıstılahi manası:

Bir şeye murafaka ve müşareke etmekdir. Beraber bulunur ve bir araya gelirlerse hakiki, gerçek musahebe olur, böyle bir durum yoksa mecazi musahebe

---

[201] -*Kitab delai l-İ'caz* : ebu Bekir Abdulkahir bin Abdurrahman bin Muhammed el-Cürcani en-Nahvi Tahkik:Mahmut Muhammed Şakir – Mektebetü el-Hancı Kahire s44 55

[202] *el-Furuk el-Lugaviyye* ebu Hilal el-Askeri Tahkik : Muhammed İbrahim Selim Dar el-İlim ve s-Sekafe Kahire 197 s22 26

[203] *es-sahabi* : ibn Faris s174

olur.[204] Modern dilbilimciler ise; musahebe'nin manasını şu şekilde tarif etmişlerdir: İlgili dilde, konuşmacıya uzak olmayan ve herkesin bildiği bir dil olgusudur. Genel olarak da, bir kelimenin başka bir kelime ile beraber gelmesidir.[205]

O öyle ifadelerdir ki; manaları, o ifadeyi oluşturan kelimelerin tefsirleri/manaları tek başlarına ele alındıklarında ortaya çıkmaz anlaşılamaz. Bir dilden başka bir dile harfi birebir tercümeleri de yapılamaz. Örnek: Amerika birleşik devletlerinde ki; el-beytu l-ebyaz (beyaz ev/saray)siyasi bir terim olarak el-kitabu l-ebyaz, el-kitabu l-esved) de olduğu gibi.''Yellow press'' de aynı şekilde; skandal ve dikkan çeken haberleriyle tanınan ilgili medyayı ifade eder.''kadraa-u d-demen'' kötü bir ortamda yetişen güzel kadını ifade eder.[206]

Aynı şekilde musahebe olgusu, her dilde bulunur. Mesala arapça da koyun için sürü manasında (kadı') ifadesi kullanılır (kadı' minel ganem) (koyun sürüsü) denir ama kuşlar için bu ifade kullanılmaz ve kuşlar için de sürü manasında ''serb'' ifadesi kullanılır. (serbun mine t-tayr) (kuş sürüsü) (tüvüffiye r-racülü) (adam vefat etti) denir fakat (tüvüffiye –l-hımaru) (eşek vefat etti) denmez. Eşek için (nefega l-hımaru) (eşek öldü) denir fakat (nefaga r-racülü) denmez.[207]

Musahebe de, bir cümlede belli bir lafzın diğerinden hariç olarak kısaltılması kastedilmez aksine, bir lafzın başka bir lafız veya birden fazla lafızla beraber kullanılması kastedilir.[208]

Muhammed Ali el-Kavli musahebe meselesine şu sözleriyle işaret eder: ''Kelime cümlenin manasına etki eder. Fakat bazen bunun tersi olur ve cümle kelimenin manasına etki eder. Eğer herhangibir kelimenin birden fazla siyaki manası varsa, bu

[204] *et-tevfik ala mühimmeti t-tearif* abdurrauf bin e menari tahkik: abdulhamit hamdan alemü l-kütüp k1 kahire 1990 s307
[205] *el-musahebe fi t-ta'bir el-lugavi* Dr Muhammed Hasan Abdülaziz dar el-fikir el-arabi Kahire 1990 s11
[206] *ilmu d-delale* Ahmet muhtar Ömer s14
[207] *Medkal İle İlmi L-Lugat* Muhammed hasan Abdülaziz k2 Kahire 1988 s143
[208] *-Fusul Fi İlmi L-Luga* et-tatbiki Ferid ivaz Haydar Mektebetü l-edeb k1 Kahire 2008 138 139

durumda, kelimenin o cümle içersinde ki kasdedilen lukavi ve siyakı manasını belirler.[209]

Firus da bu konu da: ''Mana, siyak da birlik olmadan ortaya çıkmaz'' der.[210] aynı şekilde Firus: '''kelimenin manasını ona eşlik eden kelimeden bilebilirsin der.
''iktiran'' adını verdiği bu birlikteliği (musahebeyi) de kelimenin manasından bir parça olarak görür.[211]

Evleman da bu konu da : .(cümlede veya konu da bulunuş durumuna göre) cümlenin siyakında öncelikle kelimenin sözlük manası dikkate alınmalıdır der. Yani öncelikle onun cümlede bilimsel varoluş durumu incelenir, sonra da olaylardan ortak etkiyi çıkarırız. Ve böylece bu kelimenin manası veya manaları budur deriz.[212]

2 - Musahebe çeşitleri

Dr Ahmet Muhtar Ömer ''sına atü l-mu'cemü l-hadis'' kitabında musahebe'yi üç çeşide ayırmıştır.

1- Hür musahebeBu durum, bir kelimenin, sınırsız birçok kelime ile beraber bir araya gelmesiyle ortaya çıkar
2- Standart, normal beraberlik veya düzenli beraberlik (tesahup) veya dayanışma.

Ve bu durum; dilcinin, kelimelerin düzenli ve sürekli birlikteliğini gördüğünde ve o terkipden bir parçanın başka bir parça ile değiştirilemeyeceğini veya başka bir ekleme yapılamayacağını gördüğünde gerçekleşir.

3- Istılahi veya siyaki tabirler

Cümlede şu şartlar bulunması gerekir: Kelimeleri, kendi arasında veya başka kelimelerle değiştirilemez.Bu musahebeye (birlikteliğe) başka kelimeler eklenemez.[213]

---

[209] --*ilmü d-delale* (ilmü l-maani) : Dr. Muhammed Ali el-Kavli Dar el-fellah 2001 Ürdün s69
[210] *Ilmü d-delale* Ahmet Muhtar Ömer s68
[211] *ilmü d-delale* f. bilmer tercüme : Mecid Abdulalim el-Maşita el-Müstansariyye Üniversitesi s87
[212] -*ilmü d-delale* ahmed Muhtar Ömer s72
[213] *Sına atü l-mu'cemu l-hadis* : Dr ahmet Muhtar Ömer Alemü l-kütüp k2 Kahire 2009 s134

Dr. Kerim Zeki Husamüddin ''iktiran''ı, musahebe çeşitlerinden bir çeşit sayarve şöyle der: iktiran; bir kelimenin başka bir kelimeye -ondan başkası olmayacak şekilde- musahebe/eşlik etmesidir.

Iktiranı ikiye ayırır;

1- **Normal İktiran**: İki kişinin (aynı dilde) konuşurken (başka bir kelimeyi) tahmin etmesi o kelimeyi çağrıştırmasıdır. Konuşanın ''dal'' demesi halinde dinleyenin zihnine ''ağacın'' gelmesi onu çağrıştırması gibi. Veya ''karir'' (su sesi) kelimesini duyduğunda aklına suyun gelmesi gibi.[214]**Firis** bu çeşit iktirana ''er-rasf el-i'tiyedi'' (sıradan diziliş) adını vermiştir. Bu tür, normal, sıradan konuşmalarda bolca çeşitleri bulunan bir türdür.[215]

2- **Normal olmayan iktiran**: Bu iktiran türü, metnin veya metin yazarının –şair veya yazar olsun- durumu ile alakalıdır. Bunu Firis ''er-rasfü l-beliğ'' diye adlandırmıştır. Bu durum özel bazı üslüplarda veya bazı belli yazarlarda bulunur.[216]

5.2. Fahrurrazinin tefsirul kebirinde ki amme cüzünde geçen lafzi musahebeler

1- isimlerdeki musahebe

A- Sıfat ve mevsuf arasındaki musahebe

(büyük haber)[217] ayetiyle alkalı Fahreddin Razi diyor ki: O büyük şey ki büyüklüğünden dolayı ve bilinmeyişinden meçhul olduşundan dolayı, akıl onu idrak etmekten acizdir. Bu yönüyle ''ma'' kelimesi ile ifade edilen ve hakkında sorulan şey ile o azemetli / büyük şey arasında benzerlik hasıl olmuştur. ''El-müşebehe'' (benzerlik) mecaz çeşitlerinden biridir. Allah'ın bu surede akli delillerle isbat ettiği, sordukları o büyük haber kıyamettir. Çünkü, o gün herşeyin en büyüyüdür. Zira

[214] *et-Tahlil ed-deleli* Dr Kerim Zeki Husamüddin Kütüp arabiyye c1 s43
[215] *deleletü s-siyak beyne t-turas ve l-ilmi l-lugati l-hadis* Abdulfettah abdulalim el-berkavi Dar el-menera k1 kahire 1991 s53
[216] *et-Tahlil ed-deleli* Dr Kerim Zeki Husamuddin s43 *-deleletü s-siyak beyne t-turas ve l-ilmi l-lugati* l-hadis Abdulfettah abdulalim el-berkavi s53
21 nebe suresi ayet 2

insanları ondan sakındırmış ve korkutmuştur daha sonra da ona azim / büyük denmiştir.[218]

Nebe; ilim ve bilgiyle veya zannın galebe çalmasıyla anlaşılan ve kazancının büyük olduğu haber/olay demektir. Aslında bu üç şey gerçekleşmeden herhangi bir olaya / habere nebe denmez.[219] (büyük mucize)[220] Razi diyor ki: Bildik ki,Oo büyük mucize ‘’asa’’ idi. Bu konuda ki üçüncü görüş de Mücahidin görüşüdür. Der ki: Büyük mucizeden murat; el ve asa birden kasdedilmiştir. Çünkü diğer ayetler göstermiştir ki Musa (as) Firavvun’a önce asa’yı sonra da elini (el mucizesini) göstermiştir. Bundan dolayı da mucizeden kasıt bu ikisinin birden olması gerekir.[221]

Er-Rakıp el-Asfahani derki: Buradaki ayet kelimesinin manası belirgin alamet, işaret manasındadır. Bu kelimenin kökü ’’ey’’ kelimesinden gelmiştir ki (bu kelime); birşeyin iki şeyden hangisi olduğunu gösterir. Doğrusu ise bu kelimenin ’’te eyyi’’ kelimesinden gelmiş olmasıdır. Manası da; bir şey üzere sebat etmek etmektir.[222]

(Haram helal demeden…)[223] ayetiyle alakalı Fahrettin Razi diyor ki: ‘’el-lemm’’ yoğun topluluk yığın, anlamına gelir. ’’Ketibeten melumeten’’ ve ‘’’hacerun melum’’ ifadeleri de‘’çok sert taş’’ anlamına gelir demistir. Aynı zaman da tirit yiyen kimse de, onu bir araya toplar lokma haline getirir ve sonra da onu yer ki bu duruma ‘’’lememtü ma ale l-kıvani’’ deyimi ile anlatılır. Yani onda bulunanı derip toplayıp lokma haline getirip yedim …demektir. Burdan da anlaşılacağı üzere ’’el-lemmu’’ kelimesinin sözlük manası toplamaktır.[224]

Misbahu l-munirde : ’’el-lemm’’ eklemek[225] manasında,ruhi l-maani de : ’’eklen lemme’’ lem manasında veya mubalağa manasında ki lem manasında kullanılmıştır.El-lemm toplamak manasındadır. Yani sizler yediğiniz şeylerde,

---

[218] *fahreddin razi nin tefsiri* c31 s4 5
[219] *mu’cemu müfredatü elfazu l-kuran*: er-Rakıp el-esfahani Tahkik: İbrahim Şemsüddin dar el-kütüp el-ilmiyye k1 Beyrut lübnan 1977 s534
[220] Naziat suresi ayet 20
[221] Fahrettin razi tefsiri c31 s42
[222] *Mu’cemu l-mufredat elfazı l-Kuran*: er-Rakıp el-Esfahani s40
[223] Fecr suresi ayet 19
[224] *-fahrettin razi tefsiri* c31 s173
[225] *el-misbah el-munir fi garibi ş-şerhı l-kebir* : el-feyyumi s559

mirastan hakkınızı ve başkasının hakkını da topluyorsunuz demektir.[226](O gün insanlar dağılmış kelebekler gibi olacak Dağlar atılmış renkli yünler gibi olacak)[227] ayetiyle alakalı, Fahreddin razi diyor ki: el-firaş; ateşe koşan bir hayvandır '' firaş'' diye adlandırılmasının sebebi; dağılmasından / yayılmasından dolayıdır. Burada Allah dirilme gününde insanları, dağılmış kelebeklere benzetmektedir. Bu benzetme, onların kelebeye benzemelerinden dolayıdır zira kelebekler korkup da, uçuşup dağıldıklarında tekbir yöne uçmazlar, tam tersine herbiri farklı bir yöne uçar.

El-ihnu renkli yün demektir. ''en-nefeşü'' yünü birbirinden ayırmak, kapartmak demektir. Burada Allah teala dağların durumu ile insanların durumunu beraber ele almış ve onları da atılmış yünlere benzetmiştir. Ve insanları o büyük gürültünün/ sesin dağlara etkisini hatırlatarak - ki atılmış renkli yünlere dönerler- uyarmış Ve adeta dağların durumu böyleyse insanların durumu o sesi duyduklarında nedir demiştir.[228]

ez-Zemahşeri der ki:insanları Kelebeye şu yönlerden benzetmiştir: çokluk, dağılma, zayıflık, zillet, kelebeğin ateşe uçtuğu gibi insanlarında her taraftan, onu çağırana doğru uçması…dağları da renkli yüne benzetmesi, dağların renkli oluşundandır. '' El-mefruş'' kaparmış/dağılmış olması ise dağların parçalarının parçalanıp dağılacağındandır.[229] (o sinsi vevesecinin şerrinden)[230] ayetiyle alaklı Fahrettin Razi der ki: ''vesvas ' kelimesi; 'zilzal' kelimesinin zelzele manasında oluşu gibi ''vesvas'' da vesvese manasında bir isimdir. Zelzele nin masdarının zilzal oluşu gibi bunun manası da visvas (vesvese vermek) anlamındadır. Vesveseden muradsa şeytanın kendisidir. Ve şeytan masdar ile isimlendirilmiştir. Çünkü onun bütün sanatı ve kendini verdiği tek meşguliyeti vesvese olduğu için, sanki kendisi bizzat vesvese olmuş vesveseleşmiştir.''hannas'' kelimesi ise; huyu suyu ve fıtratı; sinmek, pusmak olan manasında olup 'avvac ve en-neffaset' gibi geri gitme manasında ki hannus'un ismi mensubudur.[231]

---

[226] *ruhu l-maani fi tefsiri l-kurani l-kerim* ve s-sebi l-mesani el-elusi c30 s127
[227] - karia suresi ayet 4-5
[228] *Fahrettin razi tefsiri* c32 s72
[229] *el-keşşaf ez-Zemahşeri* s1218
[230] Nas suresi ayet 4
[231] *Fahrettin Rzi tefsiri* c32 s 197

Er-Rakıp el-Esfahani diyor ki: Bu kelime, tehlikeli ve kötü manasında olup ''vesves'' kökündenden gelir ki o da takı sesi ve gizli fısıltı manasındadır.[232]

El-Elusi el-hannas tefsiri ile alakalı diyor ki: mubalağa kipidir ve nisbet sigasıdır. Onun huyu, adeti; ''bir kişi Allah'ı anıp zikrettiğinde sinip, pusması ve geri adım atması ve geri çekilmesi'' manalarına gelir.[233]

2- Muzaf ve muzafun ileyh arasında ki musahebe

(hüküm ve ayırma günü..)[234] ayetiyle alakalı Fahrettin Razi diyor ki: ''o gün, Allah'ın takdirinde ve hükmünde, dünya ömrünün sonu olan bir gündür" veya "o gün, Allah'ın mükafat ve ikap olarak vazettiklerinin verilme vaktidir" veya o gün, her türlü hükmün verileceği, bütün davaların hallü fasl edileceği, davaların karara bağlanıp sona erdirileceği için, bütün mahlukatın bir araya toplanma vaktidir" [235]

Kurtubi yevmel l-fasl (ayırma günü) tefsiri ile alakalı der ki: Öncekilerin ve sonrakilerin toplanma zamanı olup Allah'ın vadettiği ceza ve mükafatın verileceği vakit ve zamandır.Ayırma günü denmesinin sebebi de, Allah o gün mahlukatının arasını açıp birbirinden ayırır.[236]

(Ateş hendeklerinin sahipleri…)[237] ayetiyle alakalı F ahrettin Razi diyor ki:
''el-uhdud'': yerde uzunlamasına açılan yarıklar manasına gelip, çoğulu ehadid, masdarı ise ''el-had'' olup, o da yarmak'manasındadır. '' Yerde kanal- hendek açtı'' denildiği gibi, tıpkı bu yarıklar gibi kişinin bedeninde de böyle yarıklar açıldığı zaman buna da ''tehaddde lehmehu'' (eti parçalandı yarıldı) denir. Ashab-ı uhdud ifadesi ile, öldürenler kasdedildiğ gibi öldürülenler de kasdedilmiş olabilir.[238]

---

[232] *Mu'cemu Müfredat Elfazı L-Kuran* el-Asfahani s594
[233] *Ruhu L-Maani* el-Elusi c30 s286
[234] Nebe suresi ayet 17
[235] Fahrettin Razi tefsiri c31 s11
[236] El-Cami' li ahkamı l-Kuran ebu Abdullah Muhammed bin Ahmet bin ebi Bekir el-Kurtubi tahkik : r Abdullah bin Abdulmuhsin et-Turki Müessesetü r-risale k1 c22 Beyrut Lüban 2006 s12-13
[237] Buruc suresi ayet 4
[238] Fahrettin Razi tefsiri c31 s119

Ibni Kesir el-uhdud tefsiriyle alakalı der ki: Onlar kafirlerden bir topluluk olup, yanlarında bulunan Allah'a iman etmiş mü'minlere dinlerinden dönmeri için eziyet etmişlerdir. Bundan dolayı yere bir hendek /çukur kazıp ateşi alevlendirmişler ve onu yakmak için yakıtlar hazırlamışlardır. Sonra mü'minlerden dinlelnden dönmelerini istemişler Kabul etmeyince de onları ateşe atmışlardır.[239]

2- fiillerle yapılan musahebe

1-isim ve fiil musahebesi

(işte yetimi şiddetle iten…)[240] ayetiyle alakalı Fahrettin Razi diyor ki: bu ifadenin manası ‘’’O, o yetimi itip kakar, kaba davranır ’’

Yetimi itip kakma ile ilgili meselelerse;

1- Yetime zulmederek hakkından ve malından alıkoymak vermemek.
2- Onu dertleriyle başbaşa bırakmak sahip çıkmamak.
3- Yetimi dövmek , kovmak, küçümsemek..

Bu ifadeyi şeddeli (yedu’’u) şeklinde okumanın faydası da şudur: Bu şekilde okumak, bahsedilen kişinin bu işi alışkanlık haline getirdiğini ifade eder. Binaenaleyh bu tehdit, kendisinden böyle bir iş sadır olan, ama yaptığından pişmanlık duyan kimseleri kapsamaz.[241]

ibni Kesir der ki; o kimsedir ki yetimi aşağılar, ona zulmeder, ona ikramda bulunmaz ve ona iyilik de etmez.[242]

(yer sarsıldığı zaman)[243] ayetiyle alkali Fahrettin Razi diyor ki; ez-zilzel kesre ile masdar, fetha ‘’’zelzel’’ isimdir. Fakat ayetteki kelime her iki şekilde de okunmuştur. Aynı şekilde el-vesvesü kelimesi isim olup, bu kelime insana sürekli vesvese veren şeytanın adıdır. Manası da; şiddetli bir şekilde hareket ettirildiği

---

239 Kuanı Azim Tefsiri ibni Kesir tahkik : Sami bin Muhammed es-selame dar tayyibe k1 Suudi Arabistan Riyat 1997 s366
240 Maun suresi ayet 2
241 *Fahrettim razi tefsiri* c32 s112,113
242 *kurani Azim tefsiri* İbni Kesir c8 s493
243 Zilzal suresi ayet 1

sallandığı zaman manasındadır. Bazıları da şöyle demişlerdir ; ''zelzelet'' den murat ''hareket'' hareket etti sallandı manası değil '''yer kendisi hareket edip, kaynadığı zaman…manası kasdedilmiştir. Bunun delili de, Allah tealanın, yerden bahsederken, bütün surelerde tıpkı hür ve kudret sahibi bir failden bahsettiği gibi bahsetmiştir. Bil ki ''zelle'' kelimesi mutad hareketler için kullanılır; '''zelzele'' ise kendisinde tekrar manası mevcut olduğu için '''şiddetli -büyük hareketler için kullanılır.[244]

Kurtubi der ki; ''zelzelet'', kendisinden hareket etme manasındadır. ilk üfleme ile alakalı da ''yeryüzü sarsar; daha sonra ikinci kez sarsar ve içindekileri ölüleri çıkarır'' manasındadır der. ve o ölüler de ağırlıklardır. Masdar gelmesinin sebebi ise, tekit etmek içindir. Ve daha sonra da ''arza'' yeryüzüne izafe edilmiştir.[245]

2 -Fiil ve harfi cer arasındaki musahe

(yoksulu doyurmaya teşvik etmez)[246] ayetiyle alkali Fahrettin Razi diyor ki: bunun iki yönü vardır:

1- Bu kişi kendisini yoksulları doyurmaya teşvik etmiyor. '''taam'' (doyurma) kelimesinin '''miskin''e (yoksula) izafesi ise, bu doyurmanın, fakirin hakkı olduğuna delalet eder.
2- ''O, başkalarını yoksulun doyurulmasına da teşvik etmiyor'' manasındadır. Bunun sebebi de bu işin sevap olduğuna inanmamasıdır.[247]

''Ala'' harfi ceri burada manevi (mecazi) isti'la için kullanılmıştır. Çünkü ''bir işe teşvik etmek'' o işi yapmak gibidir. Ve o işin yapılması için güç ve kuvvet gerekir. İşte isti'la harfi bunları içerir.[248] (kalemle yazmayı öğretti)[249] ayetiyle alakalı Fahrettin Razi diyor ki: Kalem kelimesinden murad insanın bilmediği şeyleri onunla öğrendiği yazma işidir. Kalem ise bu yazma işinden kinaye olarak getirilmiştir. Veya burada insanın yazmayı kalemle öğrenmesi kasdedilmiştir. Bu iki görüş de birbirine yakındır. Zira burada ayetin gayesi yazmanın faziletli bir şey olduğuna dikkat çekmektir. Kalem,

---

[244] *Fahrettin razi tefsiri* c32 s57, 58
[245] *el-Cami'li ahkamı lKuran* Kurtubi c22 s416
[246] Maun suresi ayet 3
[247] *Fahrettin Razi tefsiri* c32 s113
[248] *Kuranı Kerim ve tefa uli l-maani* dr Muhammed Davut Dar garip c1 Kahire 2002 s524
[249] alak suresi ayet 4

ilimleri avlayan bir avcı olup, bazen güldürür bazen ağlatır.Kalemin fakir düşmesiyle de, boyun eğer zelil olur. Ama kalemin harete geçmesiyle, ilimler, gece ve gündüz zaman üstü ebedi kalır.[250]

El-elusi; ilim, Allah başka bir şeyle değil, kalem vasıtasıyla öğretti, Allah, yazıyı kalem vasıtasıyla öğrettiği gibi kalemsizde öğretebilir.[251] Musahebe'nin önemi manaların tahdidinde ortaya çıkar. Konuşmacı, kelime seçimine/kuralına dikkat etmezse, anormal bir durum ortaya çıkar…musahebenin yerinde kullanılmasına itina gösterilmezse yanlış dil kullanımları ve doğru olmayan yanlış musahebeler ortaya çıkar.[252]

[250] *Fahrettin Razi tefsiri* c32 s17
[251] -*Ruhu l-Maani* el-Elusi c30 s54
[252] *Ed-deleltü ve n-nahv* Salah Hüseyin mektebetü l-edeb k1 2005 s177 et-tahlil ed-deleli Kerim Zeki c1 s36

Kaynakça

Ibni l-Esir: *el-Kamil fi t-Tarih* İzzeddin ebi l-Hasan Ali bin Ebi l-Kerem Muhammed Bin Abdulkerim eş-Şeybeni el-Cezeri Darü l-kütüb el-arabi k1c9 Beyrut Lübnan 1997.

İbn el-Enbari *Kitab Ed-Dat* Muhammed bin Kasım el-enbari :tahkik Muhammed ebu Fazıl İbrahim :el-Mektebetü l-asriyye – Sayda , Beyrut 1987.

Ibni Teymye *et-Tefsir El-Kebir*. İmam Takıyyuddin ibni Teymiye Tahkik : Dr Abdurrahman Amira Dar el-kütüb el-ilmiyye c2 Beyrut Lübnan.

Ibni Cene: *el-hasais*: ebu l-fethi Osman bin Cene Tahkik: Muhammed Ali en-Neccar Dar el-Kütüp el-Mısrıyye, el-Mektebtü l-ilmiyye c3.

İbni el-Cevzi *Muntazam Fi Tarihi L-Muluk Ve L-Ümem*: Cemalüddin ebu l-Ferac Abdurrahman bin Ali bin Muhammed el-Cevzi tahkik: Muhammed Abdulkadiir Ata ve Mustafa Abdulkadir Ata Daü l-kütüp el-ilmiyye c18 Beyrut Lübnan.

İbn Halkan *Vefiyeti L-Ayan Ve Enbe-Ü L-Ebne-İ Z-Zaman* ebu Abbas Şemsüddin Ahmed bin ebi Bekir bin Halkan tahkik: Dr İhsan Abbas Dar sadır c4 Beyrut.

Ibn Derestevi *Tashihi l-Fasih* Abdullah bin Cafer bin Derestevi Tahkik: Abdullah el-Ceburi er-reşat matbaası c1 Bağdat 1975.

Ibn Derid el-Ezderi: *Cemheretü L-Luga*: ebu Bekir Muhammed bin el-hasan bin derid el-ezheri tahkik: Remzi Munir Ba'liki Darü l-ilim lilmelayin k1 c1 1987.

Ibn Faris *Sahabi Fi Fıkhı L-Lugati L-Arabiyye* ve ebu Hasan ehmed bin Faris bin Zekeriyye haşiye: Ahmed Hasan Besc dar el-kütüp k1 beyrut Lübnan 1997 .

Ibn Faris *Mu'camü Mekayisi'l Luga* tahkik : Abdusselam Muhammet Harun Daru'l .

Ibni Kesir: *El-Bidayetü ve n-Nihaye* Ebu l-fida ;smail bin Kesir el-Kurşi ed-dimeşki Dar ihya et-turas el-arabi k1 c13 1988.

Ibni Kesir *Nefsiru Kuran-ı l-Azim* Tahkik :sami bin Muhammed es-selame Dar Tayyibe k1 c8 Suudi Arabistan Riyat 1997.

Ibni Kemal Paşa *: ta'ribi l kelime l-acemiyye kitabına* tahkik tezi : ibni Kemal Paşa diye iştihar etmiş olan Ahmed bin Süleyman tahkik: Muhammed sevai elcefan ve l-cebi matbaası k1 Dımek 1991.

Ibni Manzur *lisanü l-arap* : ebu Fazıl Cemalüddin Muhammed bin Mükrim in Manzur Dar sadır c9 Beyrut .

Ebu Hamid el-gazali *Şifa-Ü L-Ğalil Fi Beyanı Ş-Şübhe Ve L-Muhayyel Ve Meseki T-Ta'lil* ebu Hamid el-Gazeli muhammed bin Muhammed bin et-tusi tahkik: Dr Hamed el-Kebsi el-irşad matbaası Bağdat 1971.

Ebu Hilal el-Askeri *Es-Sınateyn*: ebu hilal hasan bin Abdullah bin sehl askeri tahkik :Ali Muhammed el-buhavi ve Muhammed ebu l-fazl İbrahim k1 1971.

Ebu Hilal el-Askeri *El-Furuk El-Lugaviyye*: tahkik: Muhammed İbrahim Selim Dar el-ilim es-sekaviyye Kahire 1997.

El-Asfahani-*mu'cemu Müfredatı elfazı l-Kuran-ı l-Kerim* er-Rakıp el-Asfahani tahkik: İbrahim Şemsüddin Dar el-kütüp el-ilmiyye k1 Beyrut Lübnan 1977.

El-Elusi *Ruhul-Maani Fi Tefsiri L-Kuran El-Azim Ve Seb'i Meseni* : ebu es-sena el-elusi dar ihya-u t-turas el-arabi c30 Beyrut Lübnan.

Et-Tehanvi *keşşaf ıstılahat el-fununi ve l-ilmi* Muhammed ali et-tehani tahkik: Dr ali dehruc mektebetü Lübnan k1 c1 Beyrut Lübnan 1996.

El-Cahiz *el-Beyan ve t-tebyin* : ebu Osman Ömer ve Bahru l-Cahiz tehkik : Abdusselam Muhammed Harun mektebetü el-hancı k1 Kahire 1972.

Celaleddin el-Mahalli *el-bedir et-taali' fi hall, cem'I l-cevami'* Celaledddin ebu Abdullah Muhammed bin ahmed el-Mahalli eş-şafi'i tahkik : ebu l-fida Murteza ali bin Muhammed el-muhammedi ed-dağıstani müesssetü r-risale k1 c1 Beyrut Lübnan 2005.

El-Cevaliki *El-Muarreb Min L*Kelami L-A'cem Ala Huruf L-Mu'cem* : ebu Mansur el-Cevaliki Mevhub b. Ahmed b. Muhammed b. el-hızır tahkik: Dr d.f. Abdurrahim Dar el-kalem Dımaşk 1990.

El-Cevher, *es-sıhah tacü l-lügati ve sıhahı l-arabiyye* İsmail b. Hammad el-Cevheri tahkik: Ahmed Abdulgafur Attar Darü l-ilim lilmeleyin k4 c4 Beyrut Lübnan 1990

Ez-Züeydi *Tacu L-Arus Min Cevahiri I-Kamus* Muhammed Murtaza el-hüseyn ez-Zübeydi c3 s340 es-Sıhah el-Cevheri c1 s179.

Ez-Zeccac *meani el-Kuran ve irabehu* ebu İshak İbrahim bin es-serri ez-zeccac tahkik : Abdulcelil Abdu Şelebi alemül Kütüp k1c5 Beyrut 1988 .

Ez-Zamhşeri *Tefsirul Keşşaf* ebu l-kasım Carallah Mahmud bin Ömer Zemahşeri hadis tahrici: halil Memun şiha Dar Marife k3 Beyrut Lübnan 2009.

Es-Sicistani *Kitabul et dat* ebu Hatim Sehl bin Muhammed bin Osman es-Sicistani tahkik: Muhammed Abdulkadir Ahmed Darul Maarif Kahire.

Es-Serkasi *Usul Serkasi* İmam ebu Bekir Muhammed bin Ahmed bin ebi Sehl es-Serkasi İhya ul Maarif en-Nu'maniyye c1Haydarabad Hindistan.

Es-Semani *el-enseeb* İmam ebu Sa'd Abdulkerim es-Semani tashih:Abdurrahman bin Yahya el-Muallimi el-Yemeni el-Faruk el-hadise k1 c6 1977.

Sibeveyh el-küttab Sibeveyh ebu Beşer Amr bin Osman bin kanber Tahkik: Abdusselam Harun mektebetül Hancı k2 c1 Kahire 1983.

Es-Suyuti *el-mezher fi ulumil luga ve envaıhe* Celaleddin Abdurrahman bin ebi Bekir es-Suyuti Tahkik : ekip çalışması mektebetül Asriyye c1 Sayde Beyrut.

Es-Suyuti *el-Mühezzeb fi me vaka'a minel kuranı minel muarreb* (kuran'da ki muarreb kelimeler) Celaleddin Abdurrahman bin ebi Bekir es-Suyuti Tahkik: dr et-Tehemi e-Racihi el-Haşimi imarat ve Marip hükümetleri arasında kurulan islami kültür ü yayma komitesi tarafından basıldı .

Şihabeddin el-Kafeci *ınayetül kadı ve Kifayetür Riza* isimli eyzavi tefsirine haşiye Şihabüddin el-Kafeci c18 Dar Sadır Beyrut.

Şihabeddin el-Kafeci *Şifa ul-ğalil fi kelamil arap mined dahil* Şihabüddin Ahmed bin Muhammed bin Ömer el-Kafeci önsöz ve tashih: Dr Muhammed Keşşak Dar el-Kütüp el-ilmiyye k1 Beyrut Lübnan 1998 .

Eş-Şevkani *irşadül Fuhul ile tahkikil hak minel usul* Muhammed bin Ali bin Muhammed bin Abdullah eş-Şevkani Tahkik: Ahmed Azv Dar el-Kütüp el-Arabi k1 c1 1999.

Abdulkadir el-Cürcani *Kitabü Delailil icaz* ebu Bekir Abdulkahir bin Abdurrahman bin muhammed el-Cürcani en-Nahvi Tahkik: Mahmut Muhammed Şakir mektebetül Hancı Kahira.

Fahreddin Razi *Elerbain Fi Usuliddin* : Ebu Abdullah Muhammed bin Ömer bin el-Hasan bin et-tenmi er-Razi Dar el-Cebel Beyrut.

Fahreddin Razi *Fahreddin Razi Tefsiri* ''Tefsirul Kebir ve Mefatihul gayb'' Darul fikir el-arabi Beyrut Lübnan 1981.

Fahreddin Razi *el-Mahsul fi ilmil Usul* - Havaşi koyan: Muhammed Abdulkadir Ata Darül Kütüp el-ilmiyye k1 c1 Beyrut – Lübnan.

Fahreddin Razi *el-metalip el-ilmiyye* tahkik: Ahmet Hicazi es-Sefa Darül Kütüp el-Arabi k1 c4 1978.

Fahreddin Razi *el-muallim fi usulil fıkıh* Tahkik: Muhammed Hasan İsmail Darül Kütüp ilmiyye Beyrut Lübnan 2007.

Fahreddin Razi *Menakıbı imam Şafii* (imamı Şafinin menkıbeleri) Tahkik: Ahmet Hicazi es-Seka mektebetül Külliyyet Ezheriyye (Ezher Üniversitesi Fakülteleri kütüphanesi) k1 Mısır 1986.

El-Feyruz Abadi kamusul Muhit Mecdüddin muhammed bin Yakup el-Feyruz Abadi Tahkik: Müessesetü er-risale k8 Beyrut Lübnan 2005.

El-Feyyumi *el-Mısbah el-Münir* Ahmed bin Muhammed bin ali el-Mukri el-Feyyumi Tahkik: Dr abdulazim eş-Şanavi Dar el-Mearif k2 Kahire.

Kurtubi *el-Cami' li ahkamil Kuran vel mubin* ebu Abdullah Muhammed bin ahmed bin ebi Bekir el-Kurtubi tahkik: Dr Abdullah bin Abdulmuhsin et-Türki Müessesetü er-risale k1 c22 Beyrut Lübnan 2006.

Kutrub *Kitabul ed-tat* Ebu ali Muhammed bin el-Müstebir Kutrub Tahkik: Dr Hana Haddad Dar ulum k1 Riyat Suudi Arabiatan 1984.

El-Kelbi *et-Teshil li ulumil Tenzil* Ebu Kasım Muhammed bin Ahmed bin ceziyyi el-Kelbi Tashih: Muhammed Salim Haşim Dar Kütüp ilmiyye k1 c2 Beyrut Lübnan 1995.

El-Muberred *el-Muktetab* Ebu Abbas Muhammed bin Yezid bin Abdulekber es Semali el-ezheri elmuberred Tahkik : Muhammed Abdulkalık Azime Alemül Kütüp c1 Beyrut .

El-Meneri *et-Tevkıf ala Mühimmet et-tearif* Abdurrauf bin el-mevi tahkik: abdulhamid Hamdan alemül Kütüp k1 Kahire 1990.

2-Refarans Kitaplar

İbrahim Enis *Fil lehcet el-arabiyye* (arabça lehçeleri) Mektebetül Encelü el-Mısrıyye 2002.

İbrahim Enis *Deleletül Elfaz* Mektebetül Encelü el-Mısrıyye 1984.

Ahmet Muhtar Ömer *Sına'atül Mu'cemül Hadis* Alemül Kütüp k2 Kahire 2009.

Ahmet Muhtar Ömer *Alemü d-delele* Alemül Kütüp k2 Kahire 1988.

Ahmet Naim el-Kerain *İlmü d-delele beyne n-nazari ve t-tatbik* el-müessese el-Cami-iyye Beyrut 1993.

İmil Bedi' Yakup Mişel Asi*: el-Mu'cem el-Mufassal fi l-luga ve l-edeb* k1 c1 Dar el-ilim lilmeleyin Beyrut Lübnan 1987.

Bekir es-Seyyid Yakup *Nusus fi fıkhı l-luga el-arabiyye* Dar en-Nehda el-Arabiyye c2 Beyrut.

Tevfik Muhammed Şahin *el-Müşterek ellukavi nazariyye ve tatbik* Da've islamiyye matbaası Mektebetü Vehbe k1 Kahire 1980.

Recep Abdulcevad İbrahim *Diraset fi d-Deleleti ve l-mu'cem* Dar garib matbaası Kahire 2001.

Ramazan abduttevvab *Fusul fi fıkhı –luga el-arabiyye* mektebetü l-Hancı (Hancı kitabcısı) k3 Kahire 1994.

Stifın Evleman *Devrul Kelime fi l-luga* (dilde kelimenin rolü) tercüme : Dr Kemal Muhammed Beşer Mektebetü ş-şebab şebab kitapcısı) k10 Kahire.

Subhi Salih *Diraseet fi fikhı l-luga* (filolojide araştırmalar) Darü l-ilim lilmeleyin Beyrut 1960.

Salah Hüseyin *ed-deleletü ve n-nahv* mektebetü l-edeb k1 2005

Atıf Medkur *ilmi l-luga beyne l-kadimi ve l-hadis* (eski ve modern arasında dilbilim) Dar es-sekafe 1986

Abdulcevad Kalef Abdulcevad *Medkal ile tefsir ve ulum Kuran* (Tefsir ve Kuran ilmine giriş) Darü l-Beyan el-Arabi Kahire.

Abdul Ali Salim Mukrim *Elmüşrek el-lafzi fi l-hakli l-kurani* (Kuran'da sesteş kelimeler) müessesetü risale k1 Beyrut 1996.

Abdulfetteh Abdulalim el-Burkevi *Deleletü s-siyak beyne t-türas ve ilmi l-lugati l-hadis* (kültür ve modern dil ilmi arasındaki siyak delaleti) Dar el-menara k1 Kahire 1991.

Ali Abdulvahit Vafi *Fikhu l-luga,* Nehdatü Mısır matbaası k3 2004.

Ali Abdulvahit Vafi *Bilmer İlmü d-delele Tercüme* : Mecid Abdülalim el-Maşıta Yüksek öğretim ve araştırma Bakanlığı el-Mustensırıyye Üniversitesi.

Fethullah Halif *Fahrettin Razi* Dar el-Camia el-mısrıyye İskenderiyye 1977.

Ferid İvaz Haydar *Fusul fi ilmi l-luga et-tatbiki* (Uygulamalı dilbilimi bölümleri) ilmü l-mustalah ve ilmü l-uslub Mektebetü l-edeb (edeb kitapçısı) k1 Kahire 2008.

Kerim Zeki Husamuddin *et-tahlil ed-deleli* ''icraatihi ve menahicihi'' (Anlamsal analizin icraatları ve yöntemi) Kütüb Arabiyye c1.

Muhammed bin ibrahim el-Hamed *–Fıkhu l-luga ''mefhumehu –mevduahu-kazayehu* (filolojinin anlamı –konuları-sorunları) Dar ibni hazime k1 Suudi arabistan Riyat 2005.

Muhammed bin ibrahim el-Hamed *el-musahebe fi t-tabiri l-lugavi* (dilsel anlatımda musahebe) Dar el-Arabi Kahire 1990.

Muhammed bin ibrahim el-Hamed *Medhal ile ilmi l-luga* (dilbilimine giriş) k2 Kahire 1988.

Muhammed Hüseyin ali-Yasin *ed-diraseet el-lugaviyye inde l-arab* (üçüncü asrın sonuna kadar Araplarda dil çalışmaları) Dar Mektebtü l-hayat k1 Beyrut 1980

Muhammed Davut *Kuran-ı Kerim ve tefaulu l-meani* (kuran-I kerim ve ma mana etkileşimi) ''' dirasetün deleliyye liteallügı harfü cer bil fiil ve eseri fi l-mana fil l-kuran-I Kerim (Kuran –I Kerimd'de harfi cerin fiile gelmesi ve manaya etkisi) Dar garip c1 kahire 2002.

Muhammed Sa'd Muhammed *fi ilmi deleale* (delalet ilmi) Mektebetü Zehra ü ş-şerk k1 2002

Muhammed Ali *el-havli ilmü d-delele* (ilmü l-maani) (delalet ilmi (mana ilmi)Dar el-felah matbaası 2001 Ürdün.

Muhammet Ali Rızık *el-Hafaci ilmü l-fesahati l-arabiyye* (Arapça fesahat ilmi) Dar el-Mearif k2 Kahire.

Muhammed Mubarek *fıkhu l-luga dırase tahliliyye mukarene lilkelime el-arabiyye* (filoloji) (arapça kelimeler için karşılaştırmalı analiz çalışması) dımeşk üniversitesi matbaası.

Muhammed Nuruddin el-müncid *et-Teradüf fi l-Kuran-ı l-Kerim beyne n-nazariyyeti ve tatbik* (Teori ve uygulama arasında Kuran-ı Kerim'de teradüfler) Muhammed Nuruddin el-müncid Darü l-fikir el-muasır k1 Beyrut Lübnan 1999.

Muhammed Nuruddin el-müncid *et-Tedat fi l-Kuran-ı Kerim ‘’’beyne n-nazriyyeti ve t-tatbik’’* (Teori ve uygulama arasında Kuran-ı Kerim'de ki zıtlar) Muhammed Nuruddin el-müncid Darul fikir el-muasır k1 Beyrut Lübnan 1999.

Muhammed Nuruddin el-müncid *Mişel Zekeriyya e-elsiniyye et-tevlidiyye ve t-tahviliyye* ’’en-nazariyye ellisaniyye ’’ el-müesssetü el-camiiyye basın yayın’’ k1 1983.

ÖZGEÇMİŞ

Ad	: MUKHAMMADYUSUF SHARIPOV
Doğum Yeri ve Tarihi	: Tacikistan 21.08.1990
Medeni Hali	: Evli
Dil	: Arapça, Türkçe, Rusça
Email Adresi	: yusufserif1990@gmail.com
Eğitim	: TACIK DEVLET DİLLER ENSTİTÜSÜ
Deneyim	: Öğrenci